

โครงการ การจัดการความรู้พื้นบ้านในการดูแลรักษาอาการที่เกี่ยวข้องกับความ
พิการ
กรณีศึกษา อัมพฤกษ์-อัมพาต จังหวัดเชียงใหม่

นำเสนอต่อ
แผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย (สสพ.)

โดย
นางสาวอารีวรรณ ทับทอง
นายวิโรจน์ กันหาสุข

ทุนสนับสนุนจากแผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย (สสพ.)
และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

ปี 2549

WL
355
๐611ก
2549

๒๕๑๔๔๗

๒๕๑๐๔๘-๘

สสพ. ๒๕๑๐๔๘-๘

โครงการ การจัดการความรู้พื้นฐานในการดูแลรักษาอาการที่เกี่ยวข้องกับความ
พิการ
กรณีศึกษา อัมพฤกษ์-อัมพาต จังหวัดเชียงใหม่

นำเสนอต่อ
แผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย (สสพ.)

โดย
นางสาวอารีวรรณ ทับทอง
นายวิโรจน์ กันทาสุข

เลขหมู่	๒๕๑๕๕ ๐๖๑๑๓ ๒๕๔๙
เลขทะเบียน	๒๕๑๔๔๗
วันที่	๑๔ พ.ค. ๕๑

ทุนสนับสนุนจากแผนงานสร้างเสริมสุขภาพคนพิการในสังคมไทย (สสพ.)
และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)
ปี ๒๕๔๙

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง	3
บทที่ 3 การบ่มเพาะภูมิปัญญาของหมอเมืองเชียงใหม่	7
บทที่ 4 ภูมิปัญญาหมอเมืองกับการบำบัดรักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต	15
บทที่ 5 แนวปฏิบัติการดูแลสุขภาพผู้ป่วยอัมพฤกษ์ – อัมพาต ของหมอเมือง	22
บทที่ 6 บทสรุป และข้อเสนอแนะ	39
เอกสารอ้างอิง	40

บทที่ 1

บทนำ

สถานการณ์อัมพฤกษ์-อัมพาต เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้คนทั้งในชุมชนเมือง หรือชนบท ผู้ป่วยหลายคนเมื่อเจ็บป่วยล้มไปแล้ว อาจกลับกลายเป็นคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เป็นภาระกับครอบครัว ทางเลือกอันดับแรกโดยส่วนมากคือการไปรักษาที่โรงพยาบาล แต่ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นคือในรักษาพยาบาล เช่น ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลสูงมากสำหรับบางครอบครัว ทำให้การรักษาไม่ต่อเนื่อง การเข้าพบหมอในโรงพยาบาลก็ต้องใช้เวลาการรอคอยรอนัดหมาย หรือรอคิว สิ่งแวดล้อมในโรงพยาบาลไม่ได้เอื้อต่อการเยียวยานำบัด ทำให้มีผู้ป่วยบางกลุ่มซึ่งมักเป็นคนในชุมชนเลือกที่จะมารักษาที่หมอเมือง เพราะไม่ต้องการที่จะนอนรอการรักษาแบบเฉยๆ อีกต่อไป ส่วนหนึ่งเป็นเพราะครอบครัว หรือเครือญาติในชุมชน คอยผลักดัน คอยบอกต่อให้มาใช้ชีวิตการรักษาแบบพื้นบ้าน ซึ่งเป็นหมอเมืองที่อยู่ในระยะใกล้เคียงกันในชุมชน

ในกระบวนการรักษาแบบพื้นบ้านนั้น ตัวหมอเมืองเองถึงจะมีความรู้ในการรักษาเยียวยาโรคโดยทั่วไป แต่ก็เริ่มเรียนรู้และมีประสบการณ์ไปพร้อม ๆ กับสถานการณ์อัมพฤกษ์-อัมพาต ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเริ่มจากการมาค้นคว้าจากตำราใบสาเกา ๆ แล้วนำความรู้ในตำรานั้นมาใช้อย่างหนึ่งเป็นการลองถูกลองผิดไปตามอาการของผู้ป่วย ทั้งในเรื่องของการบำบัดรักษา และการส่งเสริมสุขภาพ อีกทั้งยังมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ป่วยโดยหวังให้ผู้ป่วยเกิดการพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันการรักษาของหมอเมืองแต่ละคนก็มีวิธีการที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่มองเห็นร่วมกันคือ การเยียวยาจิตใจ การสร้างความเข้าใจต่อการเจ็บป่วยให้ครอบครัว หรือเครือญาติเข้าใจ

การจัดการความรู้พื้นบ้านของหมอเมืองในการดูแลรักษาอาการที่เกี่ยวข้องกับความอัมพฤกษ์-อัมพาตนั้น ไม่ได้แยกความรู้เรื่องนี้ออกมาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นความรู้ที่มีลักษณะร่วมกันอยู่หลายความรู้ตามสถานการณ์ความเจ็บป่วยในชุมชน กรณีการศึกษาการจัดการความรู้เรื่องอัมพฤกษ์-อัมพาตนั้น เริ่มต้นคงต้องกล่าวถึงตั้งแต่การได้มาซึ่งความรู้ของหมอเมือง จนมาถึงสถานการณ์ที่ทำให้หมอเมืองบางส่วนนำความรู้มาใช้ในการดูแลรักษาผู้ป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาต ได้ เพราะการที่หมอเมืองสามารถมีประสบการณ์ในการรักษาที่เกิดขึ้นได้นั้น ไม่ได้เป็นเพราะว่าหมอเมืองมีความสามารถจนเชี่ยวชาญมาก่อน แต่มีกระบวนการมากมายที่เริ่มต้นจากภายในตนเอง จนถึงการได้ร่วมกลุ่มของหมอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีมานาน และสถานการณ์ในชุมชนที่เอื้อต่อการเยียวยารักษา

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ของหมอเมือง และเพื่อหาแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับความเจ็บป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาต โดยมีการดำเนินงานและข้อค้นพบจากการศึกษา ดังนี้

1. ทบทวนเอกสารงานที่เกี่ยวข้อง
2. ข้อมูลทั่วไปความเป็นมาของเครือข่ายหมอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ และประวัติหมอเมืองที่มีประสบการณ์ในการรักษา
3. การได้มาซึ่งความรู้ของหมอเมือง
4. การนำความรู้ไปใช้
5. องค์ความรู้ในการรักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต
6. บทสรุป

บทที่ 2

บททวนเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการศึกษาเรื่องอัมพฤกษ์-อัมพาต ของ *ดร.ณิ อ่อนชมจันทร์ และคณะ. (2548)* เรื่อง การนวดพื้นบ้านไทย พบว่ามีแนวคิดดังต่อไปนี้

ภาคเหนือ

อัมพฤกษ์ มีอาการชาเฉพาะจุด ทำให้บริเวณนั้นหมดความรู้สึก สำหรับการรักษาด้วยวิธี นวดพื้นบ้านทางภาคเหนือมีหลายวิธี ซึ่งมีทั้งการย่ำขาง การนวด และการจับเส้นดึงเอ็นเป็นต้น การรักษาโรคอัมพฤกษ์นี้นิยมใช้สมุนไพรร่วมในการรักษา เพื่อให้การรักษามีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การกินยาสมุนไพร การประคบสมุนไพร และการดัดยาสมุนไพร (นำสมุนไพรห่อผ้าพันเมืองมดกับไม้ไผ่แล้วดีดตามเส้นเอ็นใหญ่ทั้งตัว) หลังจากประคบหรือดัดยาสมุนไพรนิยมทำการนวดผ่อนคลาย

อัมพาต ผู้ป่วยไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ การรักษาคล้ายกับการรักษาอัมพฤกษ์ คือ ใช้การเหยียบเหล็กร้อน การนวด การจับเส้นดึงเอ็น รักษา ร่วมกับการกินยาสมุนไพร การประคบร้อน และการดัดยาสมุนไพร ซึ่งการรักษาจะต้องใช้เวลาและรักษาอย่างต่อเนื่อง

ภาคกลาง

อัมพฤกษ์ ผู้ป่วยมีอาการเดินผิดปกติ ขยับหรือยกแขนขาลำบาก การรักษาทำได้โดยการเหยียบเหล็กแดงหรือใช้การประคบร้อนเพื่อคลายเส้น จากนั้นทาน้ำมันสมุนไพรแล้วนวดคลายเส้น และกดจุดบริเวณจุดที่มีอาการปวดหรือจุดที่ต้องการรักษา หลังจากรับการรักษาแล้วผู้ป่วยต้องฝึกทำกายภาพบำบัดโดยการชักออกเพื่อออกกำลังแขนและขา หรืออาจใช้ราวไม้เพื่อฝึกการเดิน

อัมพาต ผู้ป่วยสามารถเคลื่อนไหวได้บางส่วน หรือครึ่งตัว การรักษาคล้ายกับการรักษาผู้ป่วยที่เป็นอัมพฤกษ์ คือ ใช้การเหยียบเหล็กแดงหรือประคบร้อนเพื่อคลายเส้นแล้วนวดรักษาแต่ไม่มีการกดจุด ภายหลังจากการรักษามีการทำกายภาพบำบัดร่วมด้วย

ภาคอีสาน

อัมพฤกษ์ ร่างกายของผู้ป่วยบางส่วนไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ การรักษาจะคล้ายกับการรักษาอัมพาต โดยทำการประคบร้อนหรือเหยียบเหล็กแดงเพื่อคลายเส้น จากนั้นนวดบริเวณเส้นที่เป็นอัมพฤกษ์ตั้งแต่เท้าจนถึงศีรษะ ดึงเส้นบริเวณแขนและขาที่เป็น

อัมพาต แขนและขาของผู้ป่วยไม่สามารถเคลื่อนไหวได้ ทำการประคบร้อน ทาน้ำมันสมุนไพรแล้วนวดผ่อนคลาย ดึงเส้นบริเวณแขนและขาที่เป็น แล้วนวดเฉพาะจุดที่ต้องการรักษา บางแห่งใช้การเหยียบเหล็กแดงในการรักษาโดยใช้เท้าเหยียบเหล็กที่เผาไฟจนร้อนแล้วนำเท้ามา

เหยียบลงบริเวณที่ต้องการรักษา และผู้ที่เข้ารับการรักษาดึงกินยาสมุนไพรต้มด้วย เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษา

ภาคใต้

อัมพฤกษ์, อัมพาต ผู้ป่วยมีอาการขยับร่างกายลำบาก สาเหตุเป็นเพราะเส้นเสีย ทำให้เลือดลมไหลเวียนไม่สะดวก การรักษาด้วยวิธีการนวดพื้นบ้านภาคใต้ จะทาน้ำมันสมุนไพรจุดที่ต้องการรักษา พร้อมท่องคาถาเรียกเอ็น จากนั้นใช้นิ้วหัวแม่มือรีดตามเส้นไล่ทั่วตัว หรืออาจการดึงเส้นเพื่อให้เลือดลมไหลเวียนได้สะดวก แล้วนวดทั่วตัวจากล่างขึ้นบนเพื่อไล่ลม ผู้ป่วยต้องมารับการนวดรักษาต่อเนื่องทุกวันจนกว่าอาการดีขึ้น พร้อมกับกินยาสมุนไพรร่วมด้วย สำหรับผู้ป่วยที่นั้งไม่ได้ต้องทำการนวดกระดูกสันหลังที่บริเวณต้นเท้า

ผลจากการศึกษาแนวคิดเรื่องอัมพฤกษ์-อัมพาต ของ ยิ่งยง เทาประเสริฐ จากตำราการแพทย์พื้นบ้านล้านนา สรุปว่า ลมเกี่ยว คือ ลมตะคริว มักเป็นเฉพาะในช่วงที่มีอากาศเย็น หากเป็นฤดูร้อนมักเป็นช่วงใกล้สว่างหรือใกล้รุ่งสาง หรือการลงน้ำนาน ๆ ก็ทำให้เป็นเกี่ยวได้เช่นกัน มักพบว่าเกี่ยวเป็นอาการเริ่มแรกของอาการอื่น ๆ หากอาการหนักซึ่งเกิดจากลมเข้าเส้นเอ็นใหญ่เป็นผลให้เกิดเอ็นกระด้างและแข็ง เป็นอัมพฤกษ์หรืออัมพาตได้ ตามลำดับอาการคือ

ลมเกี่ยว	เหน็บสียง/ชา	อัมพฤกษ์	อัมพาต
----------	--------------	----------	--------

ยกตัวอย่าง เกี่ยวเลือดลมพรหม ถ้าเกี่ยวชนิดนี้เล่นขึ้นเล่นลง จะเป็นเหน็บชาบริเวณฝ่าเท้า ฝ่ามือ ปวดหัวอกตา หน้ามืดตามัว เวียนหัว แน่นหน้าอก กระสับกระส่าย (ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า กัดอก กัดใจ ใจปัด) เกิดจาก “ลมเลือดพรหม” ซึ่งเป็นลมที่เล่นออกเล่นเข้าเหมือนสิ่งมีชีวิตที่วิ่งไม่อยู่กับที่ ลมออกหูทำให้หูหนวก เล่นไปมาทะลุหัวอกหัวใจ ทะลุทางซ้ายข้าง ทางขวาข้าง ลืมตาไม่ขึ้น ตามัวตาฟาง เสียบท้องและแน่นหลัง

เมื่อเป็นโรคนี้จะมีลักษณะอาการลมเล่นขึ้นเหมือนมีคนมาเอาไม้คานมาคดและเสียบแทงทำให้ร่างกายกระด้างทั้งตัว อาการจะเริ่มที่ท้องก่อนและจะเล่นไปข้างหลัง บางทีอาการหนักจากสันหลังไปหาท้อง บางทีอยู่ข้างซ้าย ขยับไปอยู่ข้างขวา และเล่นไปเป็นก้อนอยู่ที่ท้อง ทำให้ท้องเดินเป็นกระดานแข็งเล่นไปมาเหมือนผีกระชัง หมอที่รักษาไม่รู้สาเหตุของการเป็นโรคนี้ก็จะบอกรักษาว่าคนไข้ถูกไสยศาสตร์หรือถูกอาคมต่าง ๆ (เป็นการถูกตุ้) ผู้ที่รักษาพยาธิเป็นลมเลือดเล่นเข้าไส้ แล้วทำให้ไส้แห้งใจสัน บางทีเป็นหนองในไส้ เลือดเน่าในท้อง บางทีท้องใหญ่เหมือนผู้หญิงอยู่เดือนไม่ได้ ท้องพองขึ้นยิ่งทำให้โรคเล่นเข้าท้องกลายเป็นลม “อะพียาน” ถ้าอาการบวมและพองขึ้นทั้งตัวจะมีอาการเหมือนใจจะขาด ปัสสาวะเป็นสีเหลือง สีแดง มีอาการปวดเอว ท้องเดิน กินอาหารไม่อร่อย

ลักษณะอาการ

ตะคริวกินเท้า กินมือ น่อง ชู้งเท้า (หากปล่อยไว้ 4-5 ปี ไม่รักษาจะเริ่มเข้าในเส้น) มีอาการปวดตำแหน่งที่เป็นตะคริว มือแข็ง ร่างกายคิ่นไม่ได้ เลือดแข็งกระด้างเป็นก้อนตามบริเวณกล้ามเนื้อ ถ้าเป็นปลายมือ ปลายเท้า ลักษณะอาการของผู้ป่วยจะงอส่วนที่เกี่ยวไม่ได้ (หมอแผนปัจจุบันเรียกว่าเป็นพังผืดทับเส้น) มือเท้าเย็น หากเป็นเวลานาน ๆ แล้วจะชาบริเวณกล้ามเนื้อที่เป็น

ลมเกี่ยวข้องมักพบในกลุ่มคนที่ทำงานเกี่ยวกับการแกะสลัก แม่ครัว หรือคนทำงานที่ใช้กล้ามเนื้อบริเวณใดบริเวณหนึ่งบ่อย ๆ ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ที่มักทำให้เกิดเกี่ยวได้ดังนี้

- การทำงานหนัก
- อากาศเย็น ทำให้เป็นตะคริว บางครั้งเป็น ๆ หาย ๆ บางครั้งเป็นเดือนละ 1-2 ครั้ง
- คนที่เป็นรุนแรงจะเป็นทุกวัน มีอาการชา เมื่อหยุกยังไม่รู้สึก และบริเวณที่เป็นตะคริวจะเย็น

อาการของโรคลมอื่น ๆ ที่ต่อเนื่องจากลมเกี่ยว

1. ลมเสียบกัศ
2. ลมกั่ว
3. ลมเหน็บ, ลม, ชา
4. ลมปิ้งจะคำ (บางทีอาจจะเป็นอัมพาต ดายครึ่งซีก)
5. ลมละดวง (มะโหลลม)
6. ลมก้อน หรือลมก้อน
7. ลมชัก

วิธีการวินิจฉัย

1. ซักประวัติอาการผู้ป่วย เกี่ยวกับอาชีพหลักของคนไข้ ลักษณะอาการเจ็บป่วย ระยะเวลาการเจ็บป่วย และการรับการรักษาจากสถานอื่น

2. หมอดูอาการ อาการที่บ่งบอกคือลักษณะปลายมือหงิกงอ

3. หมอสัมผัสผู้ป่วย โดยการสัมผัสผิวหนังของผู้ป่วย ถ้าผิวหนังผู้ป่วยมีอาการเย็นจะเป็นอาการของโรคเกี่ยว หรือหมอจะบีบนวดบริเวณที่เป็นเพื่อที่จะวินิจฉัยได้ถูกต้อง

ขั้นตอนและวิธีการรักษา

1. ใช้ยาสมุนไพรตามบริเวณที่เกิดอาการ ตามลักษณะอาการของเกี่ยวต่าง ๆ

2. นวดคลายเส้น จะมีการใช้ยาสมุนไพรประกอบ

3. ประคบหรือพอกยาสมุนไพร เมื่อพังผืดเกาะเส้นเอ็น จะใช้สมุนไพรประคบเพื่อให้พังผืด

4. กินยาสมุนไพรทั้งชนิดต้ม ลูกกลอน ฝนธรรมชาติ หรือฝนผสมเห็ด ประเภทรสเผ็ดร้อน เพื่อกระตุ้นเส้นเลือดไหลเวียนได้สะดวก หรือใช้ยาลมแก้ลมพฤษัช อัมพาตให้กินเมื่อรักษาได้ 2-3 วัน ถ้ารักษาถูกจุดอาการก็จะดีขึ้น

ข้อปฏิบัติสำหรับผู้ป่วย

1. ห้ามกินอาหารประเภทเย็นขณะรักษาอาการ เช่น สลัดน้ำจืด (เตา) พริกเขียว แตงกวา ปลาตุก ปลาไหล กบ เขียด หน่อไม้ ไก่ ไข่ และอาหารทะเล

2. พักผ่อนให้เพียงพอ

3. ห้ามบริเวณที่เป็นเก็วถูกน้ำเย็น (แต่อาบน้ำไม่เย็นไร ให้แช่น้ำร้อนได้)

4. ทำร่างกายให้อบอุ่นตลอดเวลา เช่น แช่น้ำร้อน หรือวิธีการอบยาสมุนไพร

สำหรับหมอไม่มีข้อห้ามในการรักษา แต่หมอดึงตั้งใจรักษาคณใช้อย่างเดียว ต้องมีเจตนา

มฤติดา อูเบกษา

บทที่ 3

การบ่มเพาะภูมิปัญญาของหมอมือเมืองเชียงใหม่

ความเป็นมาของเครือข่ายหมอมือเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เครือข่ายหมอมือเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยหมอมือเมืองจากบางส่วนใน 6 อำเภอ คือ อำเภอหางดง อำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง และกิ่งอำเภอแม่ออน จากการที่หมอมือเมืองเข้าไปมีบทบาทและมีประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพผู้ติดเชื่อ/ผู้ป่วยเอดส์ ในปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา จึงเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้าน และนำความรู้เหล่านั้นมาช่วยเหลือนคนในชุมชน ซึ่งพบว่า การนำความรู้กลับมาใช้สามารถช่วยคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี จึงเป็นแรงผลักดันให้หมอมือมีกำลังใจ และทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เริ่มเข้ามาสนับสนุน

หลังจากนั้น เครือข่ายหมอมือเมืองพยายามศึกษาค้นคว้าตำราเก่า ๆ และแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม โดยการสนับสนุนจากองค์กรจากภาครัฐ และองค์กรเอกชนคือมูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน จ. เชียงใหม่ เพราะมองเห็นว่าปัญหาสุขภาพในชุมชนยังมีอีกมาก อีกทั้งมีความต้องการให้การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านเป็นทางเลือกหนึ่งของประชาชน เพราะภูมิปัญญาเหล่านี้มีมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย และไม่ยากให้สูญหายไปจึงรวมตัวกัน

ปัจจุบันนี้เครือข่ายหมอมือเมืองทั้ง 6 อำเภอ ไม่ได้มีกิจกรรมที่ชัดเจนในการสานต่อกับกลุ่มของตัวเอง จึงแยกตัวออกมารวมกลุ่มประมาณ 10 กว่าคน แต่ยังคงเรียกตัวเองว่าเครือข่ายหมอมือเมืองเพราะมาจากหลายอำเภอ เครือข่ายจึงมีลักษณะเป็นกลุ่มของหมอมือเมืองที่มารวมตัวกัน และมีความสนิทสนมกัน เน้นการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนรื้อฟื้นองค์ความรู้กันภายในกลุ่ม

ฉะนั้นการที่หมอมือเมืองมารวมตัวกัน ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างจากหมอมือเมืองสมัยก่อน เพราะว่าในอดีตหมอมือเมืองแต่ก่อนไม่ได้มีการรวมตัวกัน แต่เป็นหมอมือเมืองอยู่ตามบ้านในชุมชน ประกอบอาชีพของตนเอง และรักษาคนไข้เมื่อคนไข้มาขอความช่วยเหลือ โดยไม่ได้หวังผลตอบแทน แต่หวังว่าคนไข้จะหายเป็นปกติ องค์ความรู้ของหมอมือเมืองสมัยก่อน ก็เกิดจากหลายอย่าง เช่น หมอมือมีความสนใจฝึกฝนหาความรู้ด้วยตนเองจากการบวชเป็นเณร เป็นพระ ได้มีโอกาสอยู่กับตำราปื๊บสาเก่า ๆ หรือบรรพบุรุษเป็นหมอมือเมืองและได้สืบทอดต่อ ๆ กันมา แฝงอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การถูกใช้ให้ไปหยิบยา ให้ไปหาสมุนไพร และได้เห็นคนไข้เข้ามารักษาในบ้านจนเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นสะสมมาโดยตลอด

การกลับมารวมตัวกันในครั้งนี้ถือว่าเป็นหมอมือเมืองรุ่นหลัง ๆ ที่ยังมีฐานองค์ความรู้อยู่บ้าง แต่เพราะเจตนาการณ์ “วิกฤตสุขภาพในชุมชน” ที่เป็นตัวเร่งเร้าทำให้เป็นการเริ่มต้นของการกลับมาของหมอมือเมืองอีกครั้ง ทำให้หมอมือเมืองเกิดการรวมตัวกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่ม และ

ต้องกลับไปศึกษาคำเก่า ๆ ไปสอบถามจากผู้รู้ หรือออกหาสมุนไพรที่หายาก ทำให้สามารถต่อบอกความรู้ที่มีอยู่ได้

นอกจากนี้หน่วยงานราชการทางด้านสาธารณสุข และองค์กรพัฒนาเอกชน ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการประสานต่อหมอเมืองให้เกิดการรวมตัวขึ้น เพื่อเป็นพลังอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ และเกิดเป็นเครือข่ายหมอเมืองขึ้นมาถึง 4 ภูมิภาค ฉะนั้นกว่าจะมาเป็นเครือข่ายนั้นนับว่าต้องอาศัยตัวหมอเมืองผู้มียศความรู้ และมีใจที่อยากจะช่วยเหลือคน และเห็นความสำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยอาศัยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้ให้ความสะดวกในเรื่องที่หมอเมืองไม่มีความถนัด เช่น การจัดเวทีประชุม หรือ การจัดทำเอกสาร ปัจจุบันนี้เครือข่ายหมอเมืองยังคงรวมกลุ่มกันทำงานด้านสุขภาพแบบพื้นบ้านกับคนในชุมชน และนำเสนอองค์ความรู้แก่คนที่สนใจ

ลักษณะเครือข่ายหมอเมืองจังหวัดเชียงใหม่

หมอเมืองแต่ละคนที่มารวมกันในเครือข่ายในอดีตจะมีชมรมของตัวเอง มีสมาชิก บางคนมีลูกศิษย์ลูกหาที่เป็นลูกข่ายของตัวเองอีกที ซึ่งเวลาปฏิบัติงานต่าง ๆ หมอเมืองก็จะบอกต่อ ๆ กัน เพียงเท่านั้น เพราะปัจจุบันนี้ลูกข่ายก็ได้ห่างหายกันไป

ลักษณะของเครือข่ายจึงเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ ไม่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นเครือข่ายไม่ใหญ่นัก เน้นความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่ม ซึ่งมีโครงการสุขภาพแบบองค์รวม มุลินธิพัฒนาศักยภาพชุมชน คอยเป็นผู้ประสานงาน และช่วยสนับสนุนในส่วนที่หมอเมืองไม่มีความถนัด เช่น การเขียนจดหมาย การพิมพ์เอกสาร และการติดต่อประสานงาน การจัดประชุม และการเข้าร่วมจัดเวทีในงานต่าง ๆ การพบปะ และการเข้าร่วมประชุม

นอกจากนี้เครือข่ายหมอเมืองยังได้ขยายการทำงานร่วมกันระหว่าง หมอเมืองใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนด้วยกับ จ. ลำพูน จ. ลำปาง จ. แพร่ จ. น่าน จ. เชียงราย จ. แม่ฮ่องสอน จ. พะเยา รวมทั้ง จ. เชียงใหม่ อีกด้วยโดยเน้นการเรียนรู้ และการจัดเวทีช่วงผลัดวันในจังหวัดต่าง ๆ

ประวัติหมอเมือง

หมอเมืองในเครือข่ายมีการรักษาโรคโดยทั่วไปในชุมชน มียศความรู้และความถนัดที่แตกต่างกันไป แต่มีบางส่วนที่มีการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต เนื่องจากสถานการณ์ในชุมชนรอบ ๆ ตัวหมอเอง หรือมียศความรู้ที่รักษาโรคนี้ ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ศึกษาจากหมอเมืองในเครือข่ายบางส่วนที่มีการรักษาโรคดังกล่าวคือ

1. พ่อสม ทิพย์ยอม
2. พ่อนวนล สละม่วง
3. พ่อคมเพชร บุญประคม
4. หมอจู่ เมปัญญา
5. หมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์

พ่อสม ทิพย์ยอม

พ่อสม ทิพย์ยอม อายุ 59 ปี ภรรยาชื่อนางแจ้ ทิพย์ยอม มีลูกชาย 2 คน ลูกสาว 1 คน สร้างบ้านอยู่ในรั้วเดียวกัน หมู่บ้านที่พ่อสมอยู่ คือ บ้านแม่ผาแหน ต. ออนกลาง อ. สันกำแพง จ. เชียงใหม่ ซึ่งห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 30 กว่ากิโลเมตร ซึ่งหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่มีฐานทรัพยากรธรรมชาติหลากหลาย อยู่ใกล้ ๆ ภูเขา ซึ่งเป็นที่เก็บของป่าของชาวบ้าน เช่น เห็ด หน่อไม้ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสมุนไพรหลายชนิด สำหรับพ่อสม และหมอเมืองคนอื่น ๆ ที่เข้ามา

พ่อสม ทิพย์ยอม เริ่มเรียนรู้และสืบทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรจากนายอูด ทิพย์ยอม(บิดา) เมื่ออายุได้ 17 ปี (เป็นสามเณร) ซึ่งพ่อของพ่อสมเป็นหมอตำแยหรือพ่อจ้าง ได้สืบทอดดูแลสุขภาพตั้งแต่เกิด และมีตำรับตำราให้ หลังจากสืบทอดมา พ่อสมได้มาใช้กับตัวเองเองและครอบครัว และหลังจากนั้นคนในชุมชน ใครไม่สบายก็จะมานัดมือให้รักษา พ่อสมจึงเริ่มฮิบยา (ปรุงยา) ประเภทยาฝน-ยาต้ม คือ ยาขางหลวง, ยาแก้ และยาแก้ปวดไข้ เป็นยาரசวม และรักษาผู้คนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พ่อนวนล สละม่วง

พ่อนวล สละม่วง เกิดวันที่ 6 มกราคม 2482 อายุ 67 ปี พ่อนวลจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 223 หมู่ 1 บ้านดองกาย ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ แต่งงานกับภรรยา มีบุตรด้วยกันทั้งหมด 2 คน ขณะนี้ทั้งสองทำงานรับราชการ ซึ่งพ่อนวลและภรรยาอาศัยอยู่กับลูกสาวคนเล็ก

พ่อนวลเล่าว่าช่วงอายุ 15-19 ปี ได้มีโอกาสบวชเรียน จนถึงอายุ 19 ปีจึงสึกออกมา ดังนั้นในขณะที่บวชเรียนทำให้พ่อนวลเองได้รู้เรียนภาษาล้านนา สามารถอ่าน เขียนภาษาล้านนาได้ อาชีพเดิมของพ่อนวลนั้นทำการเกษตร มาในระยะหลังเริ่มออกไปค้าขาย ทุกอย่าง ค้าขายเนื้อวัว เนื้อหมู จากการค้าขายทำให้มีโอกาสติดต่อกับคนมากมายรวมไปถึงคนชนเผ่า ทั้งกะเหรี่ยงเงี้ยว การสัมผัสกับคนมากมายพ่อนวลมีโอกาสได้เรียนรู้องค์ความรู้ในการรักษาโรคจากบุคคลเหล่านั้น จนเมื่อลูก ๆ มีการมีงานทำหมดแล้ว พ่อนวลจึงตั้งใจที่จะนำความรู้มาดูแลรักษาสุขภาพของผู้คน

หมู่บ้านดองกาย ที่พ่อนวลอาศัยอยู่นั้น เป็นหนึ่งในหมู่บ้านของตำบลหนองควาย อ.หางดง จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านพ่อนวล สละม่วง ปัจจุบันบ้านเรือนทั้งหมด 300 กว่าหลังคาเรือน อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 7 กิโลเมตร เส้นทางคมนาคมเป็นถนนลาดยาง ถือว่าการเดินทางเข้าหมู่บ้านดองกาย สามารถสัญจร ได้อย่างสะดวกสบาย อาชีพหลักของประชากรกว่า 80 % ของชาวดองกายประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่เหลือมีหลากหลายอาชีพปะปนกันไป เช่น รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ฯลฯ นอกจากนี้ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่น และมีคนนอกชุมชนขยายเข้ามาตั้งรกรากมากขึ้นด้วยสาเหตุที่ อ.หางดง เป็นเขตชานเมืองเชียงใหม่ บ้านดองกายเองก็ถือว่าเป็นหมู่บ้านชานเมือง มีความเจริญรุกคืบเข้ามา สาธารณูปโภคครบครัน ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล สถานประกอบการร้านค้าร้านอาหารผุดขึ้นมากมาย รวมถึงไปถึงหมู่บ้านจัดสรรที่แผ่ขยายครอบคลุมพื้นที่ทั่วอำเภอหางดง

พ่อคมเพชร บุญประคม

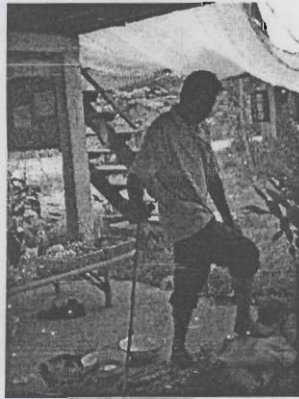

พ่อคมเพชร บุญประคม เกิดวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491 ปัจจุบันอายุ 59 ปี ภูมิลำเนาเดิมเป็นคนจังหวัดอุดรธานี ปัจจุบัน คือ จังหวัดหนองบัวลำภู สมัยก่อนที่อยู่จังหวัดอุดรธานีนั้น พ่อคมเพชรมีโอกาสได้บวชเรียนเป็นพระ และได้ออกเดินธุดงค์ในหลาย ๆ ที่ รวมถึงประเทศลาว ได้ศึกษาเล่าเรียนธรรม บำเพ็ญปฏิบัติจนมีตำแหน่งเป็นถึงเจ้าอาวาส ปฏิบัติในธรรมวินัย อยู่ 9 ปี จึงสึกออกมา

ในปี พ.ศ. 2525 พ่อคมเพชรได้มาประกอบอาชีพที่ จังหวัดเชียงใหม่ และได้แต่งงานมีครอบครัวอยู่ที่ ตำบลยู่หว้า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากแต่งงานพ่อคมเพชรได้มีโอกาสไปทำงานก่อสร้างที่การ์ตา ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งของประเทศซาอุดีอาระเบียได้ประมาณ 1 ปี แล้วจึงกลับมาทำงานที่จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีอาชีพขับรถบรรทุกจ้างทั่วไปในเขตตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พ่อคมเพชรเล่าว่า แรกก่อนปู่และบิดาของพ่อคมเพชร เป็นหมอเมืองรักษาผู้คนในชุมชน และมีโอกาสได้ซึมซับจากปู่และบิดามาบ้าง เพราะได้เห็นปู่และบิดารักษาผู้คนในชุมชน มีโอกาสได้ช่วยเหลือบ้าง เช่น การถูกใช้ให้ไปหยิบยา หลังจากย้ายรากฐานมาอยู่เชียงใหม่และแต่งงานมีครอบครัว บิดาและมารดาของภรรยาพ่อคมเพชร (พ่อตา แม่ยาย) ก็เป็นหมอเมืองรักษาคนในชุมชน หลังจากนั้นพ่อคมเพชรจึงเดินทางไปทำงานอาชีพก่อสร้างที่การ์ตา ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษ ทำงานได้ 1 ปี พ่อคมเพชรป่วย จึงไปหาหมอแล้ว ซึ่งหมอนั้นนั้นบอกว่ามีก้อนอยู่ข้างในแต่ยังไม่ทราบว่าเป็นก้อนอะไร จึงถามพ่อคมเพชร พ่อคมเพชรจึงคิดในใจว่าไม่รู้อะไรแล้วจะผ่าตัดได้อย่างไร แต่ตัวพ่อคมเพชรรู้ว่าตนเองเป็นนิ้วและต้องกินยาสมุนไพร แต่ที่นั่นไม่มียาสมุนไพร มีแต่คันหญ้า ดันหนาม หลังจากนั้นพ่อคมเพชรจึงขอเดินทางกลับประเทศไทยเพื่อมารักษาตัว ประมาณ 1 เดือน จึงได้กลับมากินยาสมุนไพรต้ม รักษาจนหาย เพราะปู่และบิดาของพ่อคมเพชรเป็นหมอเมือง

ในช่วงแรกนั้น พ่อคมเพชรยังไม่มี ความสนใจในการเป็นหมอเมือง เหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นเมื่อพ่อคมเพชรป่วยเป็นโรคทางทรวง มีอาการเป็นไข้ จึงไปหาปู่ ปู่ให้คาถาแล้วเป่าพุดดั่ง ๆ อยู่หลายครั้ง แล้วปู่ถามพ่อคมเพชรว่าจำได้ไหม พ่อคมเพชรจึงตอบว่าจำได้ ปู่จึงกล่าวต่อว่า “ต่อจากนี้ไปถ้ามีคนมาหาปู่จะบอกให้ไปหาพ่อคมเพชร” เพราะปู่จะไม่ทำการรักษาผู้คนแล้ว หลังจากนั้นจึงมีคนมาหาพ่อคมเพชรซึ่งป็นเด็กนักเรียน พ่อคมเพชรจึงทำการรักษา เมื่อรักษาหายแล้วพ่อคมเพชรมีความรู้สึกปลื้มปิติยินดีมาก และกลับมาคิดได้ว่าปู่ให้ของดีมา พ่อคมเพชรจึงยอมที่จะสละเวลาของตัวเองให้กับทุกคน แล้วเป็นจุดเริ่มต้นในการรักษาผู้คน หลังจากนั้นมา พ่อคมเพชรจึงพยายามคุ้กับบิดาฝนยา เวลาปู่พูดกับคนไข้ พยายามสังเกตตลอด ไปหาขายไปเก็บยา ก็พยายามจะไปกับท่านตลอด ตอนหลังบิดาของพ่อคมเพชรจะให้การเรียกพ่อคมเพชรไปเก็บยา ไปรักษาผู้คนโดยตลอด

หมอจู่ เมปี่ญญา

หมอจู่ เมปี่ญญา เกิดเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2496 ปัจจุบันอายุ 53 ปี เป็นคนบ้านแปะ อำเภอจอมทองโดยกำเนิด หมอจู่มีเชื้อสายของชนเผ่าปกาเกอญอ ขณะนี้อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ที่ 10 บ้านหนองบัว ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ หมอจู่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สามารถอ่านเขียนได้ทั้งภาษาไทย และตัวอักษรล้านนา ที่ฝึกเรียนหลังจากหันมาสนใจเรื่องของชาเมืองจากผู้เฒ่าผู้แก่

หมอจู่แต่งงานกับนางแก้วลูน เมปี่ญญา ที่บ้านหนองบัว เมื่ออายุได้ 29 ปี ปัจจุบันนางแก้วลูน อายุ 41 ปี มีบุตรสาวด้วยกัน 2 คน ปัจจุบันครอบครัวหมอจู่มีอาชีพทำสวนลำไยบนพื้นที่ของตัวเองทั้งหมด 5 ไร่ เป็นทั้งพื้นที่บ้านและพื้นที่สวน (บ้านสวน) เวลาที่เหลือจากกิจวัตรหลักก็ออกไปรับจ้างชาวบ้านทั่วไปเก็บลำไย หมู่บ้านที่หมอจู่อยู่นั้น อยู่ห่างจากตัวอำเภอหางดงเพียง 7 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางไม่ถึง 10 นาที และห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ 22

หมอจู่ มีใจอยากที่จะอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพรไว้ใช้ในการรักษาคน เพราะมีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ หรือแม้แต่สมุนไพรต่าง ๆ เป็นเพราะพ่อเกิด แม่เกิด หรือพระเจ้าได้สร้างไว้ให้กับมนุษย์ ฉะนั้นจึงควรเห็นคุณค่าและควรอนุรักษ์ไว้ นอกจากนี้แรงบันดาลใจประการที่ช่วยเพิ่มความมุ่งมั่นในการเป็นหมอเมืองเพื่อรักษาคนให้ได้คือ บิดา และมารดาของหมอเสียชีวิตด้วยโรคชาง จึงมีความกับแค้นใจ และคิดว่าโรคชางนั้นต้องมีการรักษาแบบพื้นเมืองได้ มารดาเสียชีวิตอายุได้เพียง 40 กว่าปีเท่านั้น ขณะนั้นหมอจู่อายุได้เพียง 17 ปี มารดามีลูกทั้งหมด 9 คน ระหว่างที่ป่วย รักษาที่หมอเมืองเช่นกันแต่ไม่สามารถรักษาให้หายจากโรคร้ายดังกล่าวได้ จึงทำให้เป็นแรงบันดาลใจสำหรับหมอจู่ให้มุ่งมั่นคิดว่าสมุนไพรเพื่อรักษาคนเจ็บป่วย แต่ขณะที่ลองปฏิบัติ ทดลองศึกษาไม่คิดว่าจะต้องมาช่วยชุมชนถึงขนาดนี้ ปัจจุบันอีกประการที่ทำให้ต้องหันมาศึกษาเรื่องชาเมืองอย่างจริงจัง เนื่องจาก หมอจู่เองมีโรคประจำตัว คือ โรคปวดหัว และโรคนี้จึงไปขอคำปรึกษาจากพ่อหนานแก้ว ขณะแสนมาดื่มกินเอง หลังจากนั้นจึงเริ่มคิดค้น ศึกษาเรื่อยมา

ปัจจุบันหมอจุเป็นหมอเมืองเพียงคนเดียวในหมู่บ้านหนองบัว ส่วนคนอื่นที่เหลือเป็นหมอประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ หมอยาสมุนไพรเหลือน้อยเต็มที ส่วนหมู่บ้านอื่นเหลือหมอยาหมู่บ้านไม่เกิน 1-2 คน บางหมู่บ้านไม่เหลือแม้แต่คนเดียว ดังนั้นหมู่บ้านที่ไม่มีหมอยาจึงมาพึ่งหมอจุในเรื่องของสุขภาพโดยเฉพาะอาการที่รักษาไม่หายจากโรงพยาบาล

หมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์

หมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์ เกิดวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2501 อายุ 48 ปี บิดาชื่อนายดวงจันทร์ เขตสิทธิ์ ซึ่งบิดามีความรู้เรื่องสมุนไพรและยาธาตุ มารดาชื่อนางคำออน เขตสิทธิ์ มีพี่ชายชื่อประวิทย์ เขตสิทธิ์ ได้แยกย้ายไปมีครอบครัว ส่วนพี่สาวชื่อนางวงษ์เดือนจันทร์ศิริ อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน โดยหมอจันทร์ฉายเป็นลูกคนสุดท้อง ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 75 หมู่ 6 ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เขตตำบลสันปูเลยมีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ จ. เชียงใหม่ประมาณ 19 กิโลเมตร คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การทำนา และอาชีพเสริม คือ การทำหัตถกรรม และรับจ้าง

หมอจันทร์ฉาย เป็นผู้หนึ่งคนเดียวในเครือข่ายหมอเมือง จ. เชียงใหม่ ที่มีความรู้เรื่ององค์ความรู้การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นตัวแทนของคนล้านนาในการสืบทอดองค์ความรู้ มีความมุ่งมั่นที่อยากจะทำให้คนหายจากการเจ็บปวด ได้นำองค์ความรู้วิธีคิดจากพ่อที่เป็นหมอเมืองไปศึกษาเพิ่มเติมและ 10 กว่าปีก็นำองค์ความรู้กลับเข้าสู่ครอบครัว มาสร้างการเรียนรู้ เช่น พี่สาวคือพี่วงศ์ได้ฝึกการนวดจากหมอจันทร์ฉายอีกที หมอจันทร์ฉายยังส่งคนไข้ต่อให้พ่อดวงดูเรื่องธาตุและจิตใจ นำองค์ความรู้ของพ่อตัวเองไปนำเสนอ เช่น การกินอ้อผญา และสุดท้ายความรู้กลับส่งผลให้เกิดเป็นรายได้หลักขึ้นมาได้

เนื่องจากอู๊ย (ตากับยาย) ของหมอจันทร์ฉายเป็นหมอเมือง มักจะตำยาสมุนไพร จึงทำให้หมอจันทร์ฉายมีความรู้สืบทอดจากรุ่นพ่อแม่และมีความผูกพันมาตั้งแต่เด็ก อีกทั้งบิดาของหมอจันทร์ฉายคือนายดวง เขตสิทธิ์ แต่ก่อนได้บวชเรียนเป็นพระและได้เรียนคาถาเขียนเทียน เช็ดหมาก การดูแลสุขภาพ

หลังจากตากับขายเสียบชีวิตไปแล้ว คนในชุมชนไม่สบาย มีคนเป็นนิวมาขอให้บิดา (พ่อดวง) ของ หมอจันทร์ฉาย ประยวรักษ์มานี้ให้ ตั้งแต่นั้นมาพ่อดวงจึงทำการรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับคนใน ชุมชน และมีคนในชุมชนมาซื้อยาจำนวนมาก ตอนนั้นหมอจันทร์ฉายอายุประมาณ 30 ปี เห็นว่า หากเป็นอย่างนี้ต่อไป คงถูกทางการจับและบอกว่าที่บ้านทำผิดกฎหมาย หรือถูกกล่าวหาว่าเป็น “หมอเถื่อน” เป็นแน่ ในปี พ.ศ. 2538 ตนเองจึงตัดสินใจไปเรียนเภสัชกรรม (การปรุงยา) 1 ปี และในปี พ.ศ. 2539 จึงไปเรียนต่อเวชกรรม (การจับต้อง การนวด การรักษาคนไข้) 3 ปี ในปี พ.ศ. 2541 สอบถึง 3 ครั้ง จึงได้ใบประกอบโรคศิลป์ในปี พ.ศ. 2542 และได้ทำการรักษาคนใน ชุมชนได้ต่อไปอย่างไม่ผิดกฎหมาย

โดยสรุปแล้วเครือข่ายหมอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกันมา เกิน 10 ปี กรณีศึกษาหมอเมืองทั้ง 5 คนนี้ เป็นผู้มีความสำคัญในการดูแลรักษาเกี่ยวกับโรค กระดูกและอัมพฤกษ์-อัมพาต ที่มีผลสืบเนื่องไปสู่ความพิการได้ โดยที่หมอเมืองแต่ละคนมีภูมิ ปัญญาความชำนาญเฉพาะแตกต่างกันคือ พ่อนวนล สละม่วง มีความชำนาญอย่าง ชัดเจน เชิดแหก พ่อ สม ทิพย์ยอม มีความชำนาญในการนวดและการใช้สมุนไพร พ่อคมเพชร บุญประคม ชำนาญใน การตอกเส้น อย่างและจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์ ชำนาญในการนวดและใช้สมุนไพร ซึ่งหมอเมืองมี จุดร่วมกันในการแนะนำความรู้ ในการปฏิบัติตัวของผู้ป่วย เช่น กำกั้น กำอยู่ การทำจิตใจให้ผ่อง ใส ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการดูแลสุขภาพของชุมชนที่ทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในระดับชุมชน

บทที่ 4

ภูมิปัญญาหมอมือเมืองกับการบำบัดรักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต

จากการศึกษาพบว่าหมอมือเมืองส่วนใหญ่ ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ อย่างเป็นกิจลักษณะ แต่เกิดการเรียนรู้ที่ไม่แยกไปจากวิถีชีวิต โดยสรุปได้ดังนี้คือ

1. การสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบิดา มารดา ลักษณะของการสืบทอดความรู้ โดยอาศัยการได้รู้เห็นการรักษาโรคของบรรพบุรุษ การถูกใช้ให้ช่วยไปหยาบยา การช่วยปรุงยา รวมถึงตำราเก่า ๆ ที่บรรพบุรุษมอบให้

2. การที่ได้มีโอกาสเล่าเรียนวิชาความรู้ต่าง ๆ จากการประกอบอาชีพค้าขายและเดินทาง มีการสอบถามจากผู้รู้ และการบวชเรียนอีกด้วย

3. การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม นอกจากนี้หมอมือเมืองยังมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมดังกรณี หมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์ ที่มีได้เข้าร่วมการอบรมและสอบใบประกอบโรคศิลป์ เกษตรกรรม หรือเวชกรรม แต่มีจุดประสงค์เพื่อต้องการกฎหมายรับรองความเป็นหมอให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยไม่ต้องถูกกล่าวหาว่าเป็นหมอเถื่อน นอกจากนี้ยังมีวิธีการใช้จดจำ ปากต่อปาก หรือครูพักลักจำจากผู้รู้คนอื่นบ้าง

4. หมอมือเมืองมีการศึกษาความรู้เพิ่มเติมจากตำราใหม่ ๆ และมีการศึกษาความรู้เพิ่มเติมจากการเข้าร่วมกิจกรรมในเครือข่ายหมอมือเมือง เช่น การเข้าร่วมการอบรม การเข้าร่วมกิจกรรมและเปลี่ยนเรียนรู้กันในเครือข่ายหมอมือเมือง มีการศึกษาดำรงเพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา

โดยสรุปแล้ว ลักษณะของความรู้ของหมอมือเมือง เป็น “ความรู้คู่คุณธรรม” ยึดถือวิชา และการปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรมควบคู่กันไป นอกจากนี้องค์ความรู้พื้นบ้านของหมอแต่ละคนยังมีลักษณะที่หลากหลาย โดยพื้นฐานมีความรู้เรื่องสมุนไพรแทบทุกคน นอกจากนี้บางคนยังมีองค์ความรู้เรื่องการนวด การตอกเส้น การย่ำขาง เช็ด-ແກງ เขียนเทียน หรือการใช้คาถาเข้าร่วม

ความรู้ที่ได้มาส่วนใหญ่ของหมอมือเมืองเป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติจริงอยู่ในวิถีชีวิต เรียนรู้ ซึมซับ มีโอกาสได้ใกล้ชิด สังเกต และเห็นจากประสบการณ์โดยตรงสืบทอดบรรพ ส่วนความรู้จากตำราใหม่ การแลกเปลี่ยน การอบรมเพิ่มเติม เป็นความรู้ที่มอดอยอดจากความรู้เดิมควบคู่กันไป ภายหลังจากที่ได้มีบทบาทในการรักษาผู้มาแล้วระยะหนึ่ง ฉะนั้นการแสวงหาความรู้หรือการสร้างความรู้ใหม่จึงเป็นไปเพื่อต่อเติมเสริมแต่งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ไม่ได้ไปหักล้างความรู้ที่มีอยู่เดิม เพราะหมอมือเมืองมีความเชื่อมั่นว่า ความรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นความรู้ที่ผ่านประสบการณ์การใช้มานานแล้ว ความรู้ที่ไม่ได้ผลย่อมไม่มีการสืบทอดต่อกันมา

การแสวงหาความรู้ภูมิปัญญา-อัมพาทของหมอเมืองในระดับบุคคล

หมอเมืองส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องอัมพาท-อัมพาท ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะตัวเองเก่งและมีความเชี่ยวชาญมาก่อน แต่เป็นเพราะการเจ็บป่วยของคนในชุมชนที่ทำให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ในฐานะที่หมอเมืองมีการสืบทอดและแสวงหาความรู้โดยทั่วไปทำให้มีฐานความรู้พอประจวบเหมาะกับความต้องการของชุมชนที่มาขอพึ่งพาอาศัย ในที่ผู้ป่วยหลายคนไม่สามารถฟื้นฟูร่างกายตนเองได้หลังจากเข้ารับการรักษาจากที่หลายแห่งมาแล้ว หมอเมืองจึงเปรียบตนเองว่า “เป็นจี้ซากโฮงยา” แต่ก็ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำให้หมอเมืองไม่ก้าวต่อไป

สิ่งเหล่านี้ ทำให้หมอเมืองต้องกลับไปค้นหาความรู้ที่มีฐานอยู่ข้างแล้วในตำรา การวิเคราะห์โรคโดยอาศัยฐานความรู้เดิมที่มีอยู่ ความรู้เพิ่มพูนขณะปฏิบัติจริง เช่น การลองถูกลองผัดความพยายาม โดยมีพื้นฐานของการต้องการให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยให้ได้ ซึ่งอาการอัมพาท-อัมพาท ถือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันกับการรักษา

แนวคิดเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยของหมอเมือง

หมอเมืองส่วนใหญ่มีพื้นฐานความเชื่อว่าความเจ็บป่วยของคนเรามีได้หลายสาเหตุ ความเจ็บป่วยของคนเราเป็นเรื่องธรรมดา แต่ละคนมีพื้นฐานทางร่างกายที่แตกต่างกัน เช่น ธาตุทั้ง 4 (ดิน น้ำ ลม ไฟ) ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ความเจ็บป่วยยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมที่สะสมเช่น อาหารการกิน การปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวัน อาชีพการงาน รวมถึงเหตุปัจจัยที่มองไม่เห็น เช่น โคนผีกระทำ บุญ-กรรม ของแต่ละคนที่สะสมมา ฉะนั้นการวินิจฉัยโรคของหมอเมืองจึงต้องมองหลายองค์ประกอบ ซึ่งโดยสรุปแล้วหมอเมืองมีความเชื่อและแนวคิดดังนี้

1.แนวคิดเรื่องธาตุทั้ง 4

มนุษย์อยู่ด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุทั้ง 4 นี้จะควบคุมตัวร่างกายของคนเราเมื่อเราเกิดมาแล้ว ธาตุทั้ง 4 จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เรามีชีวิตต่อไป โดยปกติมนุษย์จะมีจุดอ่อนในร่างกายตนเอง แต่ละคนต้องมีโรคภัยไข้เจ็บ เพราะธาตุของร่างกายจะเสื่อม และยังรวมถึงสิ่งแวดล้อม อาหาร พืชผัก ก็อาศัยธาตุ 4 เป็นองค์ประกอบ ถ้าธาตุในสิ่งแวดล้อมไม่สมดุลหรือเสื่อมย่อมมีผลต่อร่างกายของมนุษย์เราเช่นกัน

องค์ประกอบของธาตุทั้ง 4 คือ ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ถ้าบวกลบคูณหารกันแล้วธาตุแต่ละธาตุนั้นจะประกอบด้วย 4 คดวง ดังนี้

ธาตุดิน	ธาตุน้ำ	ธาตุลม	ธาตุไฟ
(4 คดวง)	(4 คดวง)	(4 คดวง)	(4 คดวง)

รวมทั้งหมดในร่างกายมนุษย์นั้นจะมีธาตุทั้งหมด 16 คดวง ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่สมบูรณ์ของมนุษย์ แต่เมื่อคนเรามีอายุถึง 15 ปี ขึ้นไป ธาตุก็จะเริ่มเสียบ ฉะนั้นคนเราอายุมาเพื่อธาตุ เหมือนแบบเดียวกับรถยนต์ ที่จะต้องมีเสียบ มีหย่อนบ้าง ถ้าเราปรับธาตุ ก็คือเติมธาตุแต่ละธาตุให้เต็ม 4

ดวง ร่างกายก็จะสมบูรณ์ แต่ถ้าบางคนดูแลร่างกายดี ธาตุในตัวเขาก็จะสมบูรณ์ จะไม่มีอาการอะไร ถ้าคนเรามีอายุที่ลงท้ายด้วยเลข 1,7,9 จะมีอาการธาตุไม่สมดุล

ลักษณะอาการธาตุผิดปกติมีดังนี้

- ธาตุดินเสีย จะทำให้ปวดหัว มึนหัว วิงเวียนศีรษะ หรือเป็นไมเกรน ต้องกินยาปรับธาตุ
- ธาตุลมเสีย จะทำให้เกิดอาการหุ้อื้อ เหนื่อยอ่อน ต้องกินยาแก้ลม
- ธาตุไฟเสีย จะทำให้ปวดเนื้อปวดตัว ระบบขับถ่ายไม่ดี ท้องผูก อาจเป็นโรคริดสีดวงได้ ต้องกินยาลดทอน
- ธาตุน้ำเสีย จะทำให้ขาดน้ำ คามเท้าเฉื่อยชา ต้องกินยาลดทอน

2. ความเชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากสิ่งที่ไม่เห็น

ความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม

นอกจากหมอเมืองจะมีการกล่าวถึงธาตุทั้ง 4 นี้แล้ว ความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม ยังเป็นสิ่งสำคัญมาก หมอเมืองมีความเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอน ในอดีตของแต่ละคน อาจมีกรรมเวรมากน้อยต่างกัน จึงเชื่อว่าหากคนเราหมั่นสะสมทำความดีให้ถึงพร้อม จะทำให้ลบล้างหนี้สินเวรกรรมแต่เดิมให้เบาบางลงได้ ก็จะมีสุขภาพที่แข็งแรง ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ยังเป็นฐานบนศาสนาพุทธ เพราะหมอเมืองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

นอกจากนี้การเจ็บป่วยของคนเรายังเกี่ยวข้องกับวัน เดือน ปี เกิด แต่คนที่ทำบุญมามากคน ในที่ทำบุญมามาก มันจะกลบเกลื่อนกรรมเวร จากหนักเป็นเบา จากเบาเป็นหาย เหตุปัจจัยแห่งการเกิดตามวัน และราศีต่าง ๆ และจะมีปัญหาสุขภาพในร่างกายดังต่อไปนี้

การดูวันเกิด

- คนเกิดวันอาทิตย์ จะมีจุดอ่อนที่ หัวใจ สมอ ดาขวา
- คนเกิดวันจันทร์ จะมีจุดอ่อนที่ ดาซ้าย ระบบการย่อยอาหาร ลำไส้
- คนเกิดวันอังคาร จะมีจุดอ่อนที่ หูซ้าย ไต อวัยวะเพศ ถุงน้ำดี ปอด
- คนเกิดวันพุธ จะมีจุดอ่อนที่ ลิ้น มือขวา สมอ ดับ หรือความทรงจำ
- คนเกิดวันพฤหัสบดี จะมีจุดอ่อนที่ ดับ ปอด ซี่โครง ซี่โครง น้ำกาม หน้าผาก
- คนเกิดวันศุกร์ จะมีจุดอ่อนที่ เอว มดลูก ลูกอัณฑะ คอ ดับ เต้านม กระเพาะอาหาร
- คนเกิดวันเสาร์ จะมีจุดอ่อนที่ ม้าม กระเพาะ ปัสสาวะ สมอ

การดูราศีเกิด

- ราศีเมษ จะมีจุดอ่อนที่ หัว หูทั้ง 2 ข้าง ดวงตา
- ราศีพฤษภ จะมีจุดอ่อนที่ คอ ทางเดินเข้าสู่กระเพาะ เสี่ยง
- ราศีเมถุน จะมีจุดอ่อนที่ หัวไหล่ แขนทั้ง 2 ข้าง

ราศีกรกฎ	จะมีจุดอ่อนที่ ทรวงอก ปอด เต้านม ซี่โครง
ราศีสิงห์	จะมีจุดอ่อนที่ หัวใจ กระเพาะ ข้างลำตัวซ้าย – ขวา กระบังลม หลัง
ราศีกันย์	จะมีจุดอ่อนที่ พุง เยื่อหุ้มท้องชั้นนอกและใน ลำไส้
ราศีตุลย์	จะมีจุดอ่อนที่ สะดือ ไต แก้วมก้น
ราศีพฤษภ	จะมีจุดอ่อนที่ อวัยวะเพศ กระเพาะอาหาร
ราศีธนู	จะมีจุดอ่อนที่ ไคนขา กระดูกโคนขา
ราศีมังกร	จะมีจุดอ่อนที่ หัวเข่า
ราศีกุมภ์	จะมีจุดอ่อนที่ ลำแข้ง
ราศีมีน	จะมีจุดอ่อนที่ เท้าทั้ง 2 ข้าง

2. ความเชื่อเรื่องผีกระทำ

ความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม ทำให้สามารถเชื่อมโยงไปถึงว่าการเจ็บป่วยของคนเรานั้นเกิดจากผีกระทำก็ได้ เพราะอาจจะไปประพาศตัวไม่เหมาะสม ไปในสถานที่ในที่ไม่ควรไป รวมถึงการประพาศตัวที่ผิดทำนองคลองธรรม ตัวอย่างโรคที่มาจากความเชื่อเรื่องผีกระทำคือ โรคโป่ง โรคข้ำ ซึ่งทำให้เกิดอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย เมื่อทำการรักษาจึงต้องอาศัยเวทย์มนตร์คาถา รวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ป่วยให้อยู่ในทำนองคลองธรรมอีกด้วย

3. แนวคิดเรื่องพฤติกรรมการดำรงชีวิต

ปัจจุบันนี้สิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมเปลี่ยนไป คนเราเจ็บป่วยเกิดจากอาหารการกินเป็นหลัก เพราะใช้สารเคมีจำนวนมาก แต่ก็ยังเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้หมอเมืองสามารถวินิจฉัยโรคได้ว่าผิดปกติของร่างกายคนเรามีสาเหตุพอสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมการกิน และอาหารในปัจจุบันเป็นเรื่องสำคัญต่อร่างกาย เช่น การกินอาหารที่มีสารเคมีเจือปน กินอาหารพวกเนื้อวัว ของคอง ของทะเลมาก ทำให้ร่างกายเกิดความเจ็บป่วยได้

2. การทำงานหนัก การพักผ่อนไม่เพียงพอ ซึ่งจะส่งถึงให้ระบบธาตุในร่างกายของคนเราไม่สมดุลอีกด้วย หมอจันทร์ฉายอธิบายว่าคนเรานั้นจะมีธาตุอยู่ในร่างกาย อยู่ 4 ธาตุ ถ้าร่างกายไม่สมดุล อันเกิดจากการทำงานหนัก พักผ่อนไม่เพียงพอ หรือกินอาหารไม่ได้ประโยชน์ จะทำให้ธาตุในร่างกายของเราไม่สมดุล ส่งผลให้ร่างกายของคนเราเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งความรู้เรื่องธาตุในร่างกายนั้น เป็นความรู้ที่พ่อดวง ซึ่งเป็นพ่อของหมอจันทร์ฉาย และได้ถ่ายทอดให้หมอจันทร์ฉายอีกที

3. สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในปัจจุบัน เช่นอากาศ และธรรมชาติที่เปลี่ยนไป เช่น อากาศเป็นพิษ จากควันไฟ ควันรถยนต์ โรงงานอุตสาหกรรม

4. อุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น รถชน หกล้ม

โดยสรุปแล้วความเชื่อและแนวคิดในเรื่องสุขภาพของหมอเมืองเมื่อนำมาวินิจฉัยโรคผู้ป่วยแล้วก็ได้ไม่ได้แยกเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกจากกัน แต่ต้องประกอบหลาย ๆ อย่างไปพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างเช่น หากใครคนหนึ่งเกิดอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วยมา นั้นเป็นเพราะว่าเขาอาจมีเวรกรรมแต่ใดมา และประจวบเหมาะับสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันก็มีสภาพที่เอื้อต่อการเกิดโรค เกิดอุบัติเหตุ ได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน

แนวคิดเรื่องอัมพฤกษ์-อัมพาตของหมอเมืองในเครือข่าย

ฐานความเข้าใจเรื่องอัมพฤกษ์-อัมพาต ในการพูดคุยกับเครือข่ายหมอเมืองนั้น การเกิดโรค และการแสดงอาการนั้นยังเป็นเรื่องที่วิเคราะห์ยากและต้องใช้เวลา ว่าเกิดจากสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งใด เพราะชื่ออัมพฤกษ์-อัมพาตอยู่แล้วเป็นชื่อทางการแพทย์ปัจจุบัน แต่การรักษาแบบพื้นบ้านนั้นมีการวิเคราะห์ร่วมกันหลายสาเหตุ หมอเมือง จึงต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และดูจากตำราเก่า ๆ ซึ่งความรู้ของหมอบางคนยังมีความเชื่อแบบพื้นบ้าน แต่มีหมอเมืองหลายคนที่มีความเชื่อผสมผสานระหว่างความรู้สมัยใหม่กับความรู้แบบเดิม และไม่ได้ปฏิเสธความรู้แบบใดแบบหนึ่ง

ซึ่งพบว่าแนวคิดเรื่องอัมพฤกษ์-อัมพาต ของหมอเมืองในเครือข่ายมีข้อค้นพบดังนี้

1. ค้นพบลักษณะอาการที่ตรงกับอัมพฤกษ์-อัมพาต

สิ่ง หรือชา คือ เริ่มเป็นใหม่ ๆ หักไม่เจ็บ มีอาการชาตามนิ้วมือ นิ้วเท้า อาการไม่รุนแรงพอรักษาให้หายได้

ตายผาก ตายด้าง อาจจะตายซีกหนึ่ง อาจจะเป็นผากซ้าย หรือผากขวา คือ ไม่มีอะไรดีสักอย่าง ไม่มีความรู้สึก เริ่มจากอาการเป็น “สิ่ง” เป็น “ชา” คือการวิเคราะห์โรคอัมพฤกษ์-อัมพาต โดยการเปรียบเทียบอาการจากตำราเมืองที่ระบุไว้ แล้วจึงใช้ยาสมุนไพรในตำรานั้นมารักษา

2. ความเชื่อเรื่องการเป็นโป่ง

เนื่องจากถูกพิษ คนสมัยก่อนเชื่อว่าวันพุธไม่ให้ออกไปเที่ยว ไปในสถานที่ที่มีโป่ง เพราะจะไปโดนใส่โป่ง และจะรู้สึกเจ็บปวด โป่งจะอยู่ตามป่าตามดอย สัตว์ป่า เช่น วัว ควาย กระต่าย ฟาน จะชอบไปกิน เพราะในโป่งดินจะออกเป็นมัน ๆ เค็ม ๆ เวลาคนเราเป็นโป่งเพราะไปเดินเที่ยวแล้วเหยียบตรงนั้น เจอดินและน้ำที่มีลักษณะเค็ม มัน จะทำให้เข้าตัว ดังนั้นปากของวัวควายสามารถกินโป่งได้ จึงต้องเอาลิ้นวัว ควาย หรือสัตว์ป่า ที่มากินโป่งนั้น มาล่อพิษของโป่งออกมา เช่น ลิ้นฟาน ลิ้นแก้ง นำมาจอบได้ (ล่อพิษ) เพราะโป่งชอบของคาวของดิบ

โป่ง คือ ผิโป่ง

เมื่อเป็นโป่งจะนำไปสู่การเดินไม่ได้ จะเป็นสิ่ง เป็นหนักทุก ๆ ส่วนของร่างกาย จะหนักทั้งข้อมือ ข้อเท้า และ ถ้าเป็นโป่งแล้วไม่รักษา จะมีอาการเป็นสิ่ง และจะเป็นอัมพฤกษ์-อัมพาต ได้

เมื่อเป็นโป่งจะนำไปสู่การเดินไม่ได้ จะเป็นสิ่ง เป็นหนักทุก ๆ ส่วนของร่างกาย จะหนัก ทั้งข้อมือ ข้อเท้า และปวด กรณีนี้อันตราย สลัดม่วง ยังใช้คาถาผีโป่งมาเช็ด-แหก ถ้าเป็นโป่งแล้ว ไม่รักษา จะมีอาการเป็นสิ่ง และจะเป็นอัมพฤกษ์-อัมพาต ได้

อัมพาต

กรณีศึกษาผู้ป่วยของพ่อนวล สดะม่วง วิเคราะห์ว่าเป็นโป่งแก่ง รักษาที่โรงพยาบาล ซึ่งโรงพยาบาลบอกกับผู้ป่วยว่าไม่มีทางหาย จึงใช้วิธีรักษาทั้งการกินยา เวทมนตร์คาถาร่วมกัน ผู้ป่วยจึงมีอาการดีขึ้น

3. ความเชื่อว่าธาตุในร่างกายขาดความสมดุล

ตัวอย่าง คนอายุ 29 ปี ตามตำราธาตุของพ่อควง

ธาตุดิน	ธาตุน้ำ	ธาตุลม	ธาตุไฟ
(1 ดวง)	(4 ดวง)	(2 ดวง)	(0 ดวง)

จะเห็นได้ว่า คนนี้มีอายุ 29 ปี ธาตุดิน และธาตุไฟที่เสื่อม แต่ธาตุลมนั้นยังถือว่ามีความพอดีอยู่ เพราะยังมีธาตุลมอยู่ 2 ควง ซึ่งถือว่าเป็นครึ่งหนึ่งของ 4 ควง ซึ่งคนนี้จะมียลักษณะดังนี้คือ มีอาการปวดหัว หรือเป็นโรคไมเกรน เนื่องจากธาตุดินไม่สมบูรณ์ และระบบขับถ่ายไม่ดี ท้องผูก เนื่องจากธาตุไฟไม่สมบูรณ์ แต่ยังมีธาตุลมปกติ ยังทำให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร เนื่องจากธาตุน้ำยังเต็มสมบูรณ์

4. ความเชื่อเรื่องกรรม เนื่องจากมนุษย์มีกรรมเป็นของตนเอง การเกิดโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากการกระทำที่ไม่ดีของตนเองในอดีตชาติ เช่น การฆ่าสัตว์เบียดเบียนชีวิต ทำให้มีเจ้ากรรมนายเวรมาตามจองเวร การรักษาจึงต้องต้องร่วมกับการสะสมบุญกุศลอีกด้วย

5. พฤติกรรมการดำรงชีวิต ตั้งแต่การกิน การอยู่ การทำงาน การใช้สารเคมี เกิดการสะสม ทำให้สุขภาพและโครงสร้างร่างกายเริ่มแย่ลง เช่น เกิดพังผืดยึดข้อต่อ หินปูนเกาะ กระดูกและเส้น มีการโค้งงอ บิด ทำให้ติดขัด จะยืดไม่สะดวก นั่งลำบาก เวลาที่เส้นเอ็นในร่างกายของเรา ตึงมาก ๆ จะทำให้ร่างกายตึงไปทั้งตัว เส้นจะไปยึดที่หัวใจ ทำให้เกิดอาการหายใจขัด หายใจเจ็บที่หัวใจ มีนหัว ลมออกหู เพราะเส้นเอ็น เส้นประสาทและเส้นตึงจะดึงเส้นลมด้วย ทำให้ร่างกายเจ็บไปทั่วตัว เพราะเลือดไหลเวียนไม่สะดวกส่งผลต่อหัวใจ เพราะเส้นเลือดใหญ่อยู่ตรงส่วนคอหากเส้นตึงการส่งเลือดไปเลี้ยงประสาทที่สมองไม่พอ ก็จะเสี่ยงต่อการเป็นอัมพฤกษ์ซีกหนึ่ง อาจจะเป็นปากเบี้ยว มือชา แขนงาอ่อนล้า

หากกล้ามเนื้อทำงานมาก ๆ กล้ามเนื้อจะแข็ง ส่งผลให้เส้นเอ็นไม่ยืดหยุ่น ทำให้เส้นเอ็นตึงไปด้วย หากเส้นตึงมาก ๆ จะทำให้เส้นฉีก หากเป็นมาก ๆ เส้นเอ็นหลุดทำให้เส้นตึงไปแนบกับ

กระดูก ทุกส่วนในร่างกายคนเรา ถ้าหากมีปัญหาเส้นจะแข็งเป็นผลึกหดตัวซึ่งทำให้เลือดเดินมาเลี้ยงปลายนิ้วมือเท้า เส้นประสาท เส้นเลือดฝอย ทุกส่วนไม่สะดวกระบบกล้ามเนื้อ และข้อต่อติดไม่ยืดหยุ่น ซึ่งเกิดจากเส้นเอ็นตึงแล้วหดตัว ทำให้กล้ามเนื้อตึงไปด้วย และการไหลเวียนของเลือดเลี้ยงเส้นประสาทไม่พอเท่าที่ควรเหมือนอย่างที่เป็น ขาอ่อนล้าไม่มีแรง ยกไม่ขึ้น อ่อนเพลีย เส้นเลือดจะตีบเลือดไหลเวียนไม่ดี หากไม่รักษาอาจจะเป็นอัมพฤกษ์ ชาตามนิ้วมือเท้า เดินลำบาก บ่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตอีกด้วย

การไหลเวียนของเลือด ที่ไหลเวียน ก็จะไหลเวียนไม่สะดวกทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นก้อน จึงทำให้เรารู้สึกปวด เช่น โรคเกาต์ ดังนั้นเลือดที่แข็งตัวเราต้องบีมันออก แต่ถ้าหากผู้ป่วยได้แนวเลือดก็จะไหลเวียนไปเลี้ยงสมอง กระดูก โครงสร้าง คับ ปวด ได้มากขึ้น

6. การวินิจฉัยว่าเป็นอัมพฤกษ์-อัมพาต ชนิดใด

2.1 อัมพฤกษ์-อัมพาต แบบอ่อน ขาข้างที่มีปัญหาจะยาวกว่าด้านที่ไม่เป็น เพราะมันยืด ยังเดินได้ แต่กำลังอ่อน

2.2 อัมพฤกษ์-อัมพาต แบบแข็ง คือ ถ้าหากเป็นอย่างแข็งเท่าจะหดสั้นกว่าปกติ กล้ามเนื้อจะกระตุก ข้างที่เป็นหนัก ๆ จะหดสั้นไปเรื่อย ๆ

ลักษณะอาการจะมี 4 อย่าง คือ

- 1) แขน-ขา เป็นอัมพฤกษ์-อัมพาต
- 2) เป็นซีกซ้าย หรือขวา
- 3) เป็นท่อนล่าง หรือท่อนบน
- 4) เป็นทั้งตัว

อัมพฤกษ์คือจุดเริ่มต้นก่อนเป็นอัมพาต ถ้าเรารักษาไม่ทันก็จะเป็นอัมพาตได้ โดยอัมพฤกษ์จะมีอาการ ชาตามมือ ตามเท้า ถ้าขาทั้งตัวจะเป็นทั้งตัว

ข้อสรุปขอแนวคิดอาการอัมพฤกษ์-อัมพาตส่วนใหญ่ของหมอเมืองยังมีความเชื่อของการแพทย์พื้นบ้านล้านนาเป็นส่วนใหญ่ที่เหมือนกัน นอกจากนี้ยังมีความรู้จากยังอื่นแตกต่างกันไปบ้าง เช่น การวิเคราะห์เรื่องวิถีชีวิตในปัจจุบันที่เอื้อต่อการเกิดอาการนี้มากขึ้นในปัจจุบัน การตั้งข้อสังเกตว่าถึงแม้จะมีระบอบการ “สิ่ง ดายผาก-ตายด้าง” ไว้ในตำราการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งย่อมมีคนในอดีตเคยเป็นบ้างแต่ไม่มากเท่ากับในปัจจุบันโดยดูง่าย ๆ จากในช่วงชีวิตของหมอเมืองเอง แต่ในปัจจุบันนี้เหตุใดจึงมีผู้ป่วยเป็นกันมากขึ้นและแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้หมอเมืองได้ตระหนักว่าการดำรงชีวิตในทุกวันนี้มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะเรื่องอาหารการกินที่มีสารเคมีปนเปื้อน อาหารที่ไม่ไขมันสูง จึงมีการพูดถึงอาหารเพื่อสุขภาพเช่นอาหารมังสวิรัต อาหารปลอดสารพิษกันมากขึ้น แต่ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใด การรักษาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องทำให้มีโอกาสหายได้มากขึ้น

บทที่ 5

แนวปฏิบัติการดูแลสุขภาพผู้ป่วยอัมพฤกษ์ - อัมพาต ของหมอเมือง

ความรู้โดยทั่วไปที่ใช้รักษาตนเอง คนในครอบครัว ในชุมชน เช่นปวดเมื่อยเนื้อเมื่อยตัว เป็นไข้ เป็นโรคที่รักษาหายได้ง่ายไม่จำเป็นต้องตั้งขันครุ หมอเมืองจะอาศัยความรู้ของตนเอง ซึ่งอาจเป็นวิธีการเดียวกันกับที่รักษาอาการอัมพฤกษ์-อัมพาต รวมทั้งการใช้สมุนไพรที่หาได้ในพื้นที่ ช่วยในการรักษา ซึ่งบางอย่างอาจไม่ใช่เป็นเพียงการรักษา แต่เป็นการส่งเสริมสุขภาพของผู้คนในชุมชน เช่น การกินชาดื่ม (สมุนไพร) ในตอนเช้าหน้าบ้านของหมอเมือง

หลักการสำคัญที่นำไปสู่แนวปฏิบัติ

หมอเมืองยังคงใช้ฐานความรู้เดิมของตนเองที่มีอยู่ แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการรักษา มีการตั้งขันครุเพื่อบอกกล่าวครูอาจารย์ รักษาต่อเนื่อง เมื่อรักษานอนอาการดีขึ้นแล้วผู้ป่วยจะต้องกลับมาคำหัว ซึ่งโดยภาพรวมของการนำความรู้ไปใช้มีดังนี้

1. การตั้งขันครุ เมื่อผู้ป่วยเกิดการเจ็บป่วยขึ้นมา กรณีอัมพฤกษ์-อัมพาต เป็นอาการที่เจ็บป่วยยาวนาน รักษายาก การตั้งขันครุเป็นการแสดงเจตนาของผู้ป่วยที่พร้อมสรีรทาสจะรักษา และยอมรับหมอเมืองเสมือนเป็น “ป้อเลี้ยง” คนหนึ่ง หากผู้ป่วยไม่เปิดใจ การรักษาอาจไม่ได้ผล ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนถึงพลังใจอีกด้วย สำหรับตัวหมอเมืองเองนั้นเพื่อเป็นการบูชาและบอกกล่าวครูบาอาจารย์ที่จะนำวิชาเหล่านั้นมารักษา โดยที่จะถือว่าผู้ป่วยคือ “ลูกเลี้ยง” คนหนึ่งที่ต้องดูแลอย่างใกล้ชิด

ในสมัยก่อนนั้นจะต้องมี “คำควานดิน” เปรียบเสมือน การที่ญาติพี่น้องหรือลูกเลี้ยงขอให้ไปช่วยรักษา สาเหตุลูกเลี้ยงอาจจะไม่สามารถมาหาหมอได้ หมอเองก็ต้องไปช่วย ซึ่งหมอเองอาจต้องเดินทางระยะไกล ๆ หรืออาจจะลำบากในการเดินทาง ทางญาติพี่น้องของลูกเลี้ยงจะต้องแสดงน้ำใจในการช่วยเหลืออำนวยความสะดวกกับหมอตรงนี้ ถ้าปัจจุบันก็คือค่าเดินทาง ค่าน้ำมัน สำหรับหมอเมือง ซึ่งถือว่าญาติพี่น้องหรือลูกเลี้ยงจะต้องรู้เอง

สำหรับสวดดอกขันครุของลูกเลี้ยง หมอเมืองส่วนใหญ่จะเก็บไว้ไม่ทำลาย เป็นการป้องกันไม่ให้คนอื่นเหยียบขี้ เพราะมีครูบาอาจารย์อยู่ ซึ่งถ้าสวดดอกขันครุมีมาก จะพบว่าหมอเมืองคนนั้นมีลูกเลี้ยงเข้ามารักษาเยอะมาก

2. การใช้ฐานความรู้เดิม เช่น การนวด ข่าขาง ดอกเส้น เช็ด-ແກก การใช้สมุนไพร วิธีการรักษาของหมอเมืองส่วนใหญ่ในทุกกรณีศึกษา พบว่า ใช้วิธีการรักษาผสมผสานกัน เช่น การกินชาสมุนไพรใกล้บ้าน ควบคู่กับการนวด การดอกเส้น การข่าขาง การเขียนเทียน การเช็ดແກก ร่วมกับการใช้คาถา

3. การเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติจริง โดยการสะสมความรู้และการสังเกต จากการดูแลรักษาผู้ป่วย เมื่อสถานการณ์เจ็บป่วยเกิดขึ้นเปลี่ยนไปต่างจากแต่ก่อน การนำความรู้เดิมกลับมาใช้ใหม่อาจต้องอาศัยการลองถูกลองผิด เพราะร่างกายของผู้ป่วยมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปถึงแม้จะเจ็บป่วยด้วยโรคเดียวกันก็ตาม เช่น บางอย่างผู้ป่วยคนนี้กินได้อีกคนหนึ่งกินไม่ได้ โดยเฉพาะคำรับยาของหมอเมือง ซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญในการดูอาการของผู้ป่วยประกอบกันไปด้วย เช่น หมอเมืองอาจให้ยาฝน ยาลูกกลอนกับผู้ป่วยอีกคนแล้วหาย แต่ผู้ป่วยอีกคนอาจต้องใช้ยาต้มเข้าประเด็นที่ว่า “लगเนื้อชอบलगยา” คือยายานานเดียวกันใช้กับอีกหนึ่งคนหาย กับอีกหนึ่งคนไม่หาย เพราะขึ้นอยู่กับธาตุของแต่ละคนด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้กับผู้ป่วยไปพร้อม ๆ กัน จึงมีคำกล่าวสำหรับหมอเมืองในปัจจุบันว่า “ผู้ป่วยก็คือครูคนหนึ่ง” นั่นเอง

4. การประยุกต์ผสมผสาน

หมอเมืองมีการดึงความรู้บางส่วนมาใช้รักษาเฉพาะโรคได้ และมีการดึงความรู้หรือวิธีการสมัยใหม่เข้ามาใช้เป็นบางส่วน เช่น การวัดความดัน การปฏิบัติตัว การกินอาหารเพื่อสุขภาพ การใช้ศาสตร์อื่นเข้าร่วม จึงแสดงให้เห็นว่าหมอเมืองไม่ได้มีการปฏิเสธความรู้ใหม่ และทั้งความรู้เดิม เพราะตัวหมอเมืองมีการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะความเจ็บป่วยที่เปลี่ยนไปจึงต้องชวนขยายมากขึ้นกว่าเดิม

กระบวนการรักษาของหมอเมือง

1. การวินิจฉัยโรค

1) การสังเกตตั้งแต่การเข้ามาของคนไข้ เช่น การเดินเข้ามามีอาการ หากคนนั้นเดินเข้ามาอย่างเรียวร้อย ก็ถือว่ารักษาหายง่าย หากเดินเกาหัว เกาคาง เข้ามา คนนั้นอาจจะโดนบั้งกับ ถือว่าคนนี้จะรักษาหายยาก หรืออาจจะรักษาไม่หายเลย

2) การสังเกตจากสวดดอกไม้ขันครู ที่คนไข้เข้ามาตั้งขันครูก่อนรักษา ถ้าผู้ป่วยหันกรวย โดยนำดอกไม้รูปเทียนยื่นส่งให้หมอ ถือว่ามีโอกาสรักษาหายไว้ แต่ถ้าหันกันกรวยออกให้หมอถือว่าจะหายช้า การกลัดไม้ ถ้ากลัดไม้ตามแนวของใบตองจะรักษาหายไว ถ้ากลัดไม้เฉียงใบตองจะรักษาหายช้า แต่ถ้ากลัดไม้ขวางใบตองจะรักษาหายยากมาก อาจถึงขั้นเสียชีวิต เพราะถือว่าเป็นการขวางทางรักษาเสียแล้ว เรื่องสวดดอกไม้ เป็นการสันนิษฐานมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย เป็นความเชื่อที่มีมานาน

3) คำนวณอายุผู้ป่วย ตกในตำแหน่งไหน ธาตุอะไร คำนวณชะตา (ทำเฉพาะคนไข้ที่มีอาการหนัก ต้องใช้ระยะเวลาในการรักษา) การดู วัน เดือน ปี เกิดของผู้ป่วย เพราะการเจ็บป่วยเกี่ยวกับวันเกิด ราศีเกิด คนหนึ่งจะมีปัญหาอย่างหนึ่ง บางคนจะมี 2 อย่าง บางคนจะมีอย่างเดียวกันในที่ทำบุญมามาก มันจะกลบเกลื่อนกรรมเวร จากหนักเป็นเบา จากเบาเป็นหาย ไม่รู้ว่าแต่ละคนมีบุญกรรมเป็นมาอย่างไร บางทีอาจจะหนักกว่านี้ด้วย อาจจะมีหลายอย่าง บางคน เป็น

โรคเบาหวาน ความดัน หัวใจ ครบทุกอย่าง ฉะนั้นเหตุปัจจัยแห่งการเกิดตามวัน และราศีต่าง ๆ จะส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพ

นอกจากนี้จะดูอายุประกอบ หากอายุลงท้ายเป็นเลขคี่ คือ 1 3 7 9 จะหายช้า ถ้าหากลงท้ายเป็นเลขคู่จะรักษาง่าย หายเร็ว

4) การสังเกตคนไข้ เช่น ลักษณะแววตา ลักษณะท่าทาง การนั่ง การเดินนั่ง สีผิว ลักษณะภายนอก การพูดการคุย ฯลฯ

5) การซักถาม การจับถ่าย การปัสสาวะการชักประวัติ สอบถามอาการการเจ็บป่วย และสาเหตุโดยทั่วไป. สอบถามชักประวัติของคนไข้ เช่น เป็นอะไรมา กินอะไรมา เกิดจากอุบัติเหตุ อาการ เป็นอย่างไร เครือญาติ กรรมพันธุ์หรือไม่ วิธีการรักษาเดิม รักษาจากไหนมาบ้าง อาการหลังรักษาเป็นอย่างไร รู้สึกอย่างไร

6) การสังเกตลักษณะอาการของร่างกาย เช่น ลักษณะของน้ำลาย ถ้าน้ำลายเขียวปากเขียว จะรักษาหายช้า ต้องใช้ยาระบายให้ปัสสาวะอุจจาระให้ได้ก่อน อายุมากก็จะรักษาหายช้าอยู่ แต่เราก็ต้องบอกว่าหาย ถ้าอายุ 55 ปีลงมา เดินได้ ถ้า 60 ปีขึ้นไป หาย แต่หายช้า

ตัวอย่างเช่น คนที่เป็นท่อนล่างคือ เท้าและขา จะรักษาง่ายกว่า ถ้าเป็นที่แขนจะหลุด จะทำให้ช้า โรคนี้จะรักษาตั้งแต่อุจจาระ ปัสสาวะ ต้องจับถ่ายและระบายออกมาให้ได้ อารมณ์ ถ้ามีอารมณ์ขี้โกรธ ขี้หงุดหงิด ต้องคุมอารมณ์ให้ได้

ฉะนั้นการรักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต ของพ่อสม นั้นยังขึ้นอยู่กับตัวคนไข้ด้วย เช่น พฤติกรรม รวมถึงอุปนิสัย คุณธรรมที่ปฏิบัติกับตนเอง และกับผู้อื่น ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติตนเอง เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้คนไข้สามารถรักษาหาย หรือไม่หายได้

7) การใช้มือสัมผัส หากมีอาการปวดเมื่อย จะอาศัยการกด คลำ ตามจุดต่าง ๆ ในร่างกาย การกดเส้นเอ็นหรือกล้ามเนื้อ ถ้าแข็งแสดงว่า กล้ามเนื้อหรือเส้นเอ็นมีความตึง และถ้าเส้นเอ็นหรือกล้ามเนื้ออ่อน แสดงว่าเส้นเอ็นและกล้ามเนื้อมีปัญหาและตึง

8) วัดความดันโลหิต บางรายก็ทำบางรายก็ไม่ทำ

9) หมอพื้นบางคนอาจมีวิธีการเฉพาะแตกต่างออกไปเช่น พ่อนวนลมีวิธีการวินิจฉัยโรคที่แตกต่างจากหมอคนอื่น ๆ โดยอาศัยประสบการณ์ การวิเคราะห์ จากการตรวจ 5 จุดของร่างกาย คือ

- ฝ่ามือทั้งสอง 2 ข้าง ตรงกลางฝ่ามือ
- ฝ่าเท้าทั้งสอง 2 ข้าง ตรงกลางฝ่ามือ
- หัวสะดือ ขันตอตอนนี้ใช้วิธีจุดเทียนส่องตรงสะดือเพื่อตรวจโรค เป็นขั้นตอนสุดท้าย

ในการวินิจฉัยโรค จะใช้เฉพาะกรณีที่คนไข้ไปรักษาที่ต่างๆ แล้วไม่หาย เช่น โรงพยาบาล เอ็กซเรย์ดูแล้วมองไม่เห็นโรคที่ผู้ป่วยเป็น วิธีนี้อาจเรียกได้ว่าใช้ไสยศาสตร์วิธีการ คือ

เป้าน้ำมันต์ (น้ำมันส้มป่อย) แล้วทาตรงสะดือให้แห้งสนิทแล้วจะใช้เทียนส่องโดยการเสกคาถา แล้วใช้เทียนสบบนหน้าท้อง แล้วใช้กระจกส่อง แบ่งปรากฏการณ์ออกเป็น 2 อย่างคือ

- ถ้าเป็นผีเจ้าวัดจะมีพระสงฆ์นั่งให้เห็นในกระจก
- เป็นผีโป่งจะมีจอมปลวกแล้วมีคนนั่งอยู่บนจอมปลวก

วิธีการตรวจของพ่อนวนล้น ได้มาจากการเรียนรู้ทดลองตรวจจับชีพจรคนป่วยเอง ใช้เวลาสั่งสมความรู้ วิเคราะห์เอง จนสามารถตรวจได้อย่างแม่นยำมากขึ้น พ่อนวนล้นให้เหตุผลว่าจะรู้เองเพียงแค่อัมผัส

10) กรณีที่ไปรับการฉายแสงสำหรับหมอเมืองวินิจฉัยว่าเป็นเรื่องที่รักษายาก

11) การดูขาโดยให้ผู้ป่วยนอนเหยียดขาออก ดูว่าเส้นเท้าเท้าไหนสั้นหรือยาวกว่ากัน กรณีอัมพฤกษ์-อัมพาต แบบอ่อน ขาข้างที่มีปัญหาจะยาวกว่าด้านที่ไม่เป็น เพราะขาจะยึด ยึดเดินได้แต่กำลังอ่อน แต่กรณีอัมพฤกษ์-อัมพาตถ้าหากเป็นอย่างแข็งเท้าจะหดสั้นกว่าปกติ กล้ามเนื้อจะกระตุก ข้างที่เป็นหนัก ๆ จะหดสั้นไปเรื่อย ๆ

2. วิธีการรักษาหมอเมืองแต่ละคนใช้วิธี เทคนิค หลากหลายผสมผสานกันไป

วิธีการรักษา หมอเมืองมีเทคนิค วิธีการรักษาที่แตกต่างกันบ้าง แต่โดยภาพรวมแล้วไม่ได้ใช้วิธีการใดวิธีหนึ่งรักษาเช่น

พ่อสม ทิพย์ยอม จะเน้นการขี้บถ่ายและการระบายให้ได้ก่อนเพื่อขับของเสีย และใช้วิธีการนวด ประคบสมุนไพร แล้วให้ผู้ป่วยกินยาสมุนไพรสดตามแถวบ้าน ประยุกต์เครื่องมือการออกกำลังกายจากโรงพยาบาลมาให้ผู้ป่วยฝึกเองที่บ้านเพื่อความต่อเนื่อง หรือการใช้เตารีดให้กับผู้ป่วย โดยในระยะแรกจะไปหาผู้ป่วยที่บ้านทุกวันเพราะผู้ป่วยมาไม่ไหว จนกว่าผู้ป่วยจะเดินทางมาหาพ่อสมได้

พ่อवल สละม่วง ใช้วิธีการย่าง เช็ด แหก แล้วแนะนำให้ผู้ป่วยกินยาสมุนไพรจากหมอเมืองในเครือข่าย เพราะพ่อवलไม่ได้จัดเก็บหาไว้ และได้ช่วยกันรักษากับลูกศิษย์ของพ่อवल หรือหมอเมืองด้วยกันในเครือข่าย โดยในระยะแรกอาจจะไปบ้านคนไข้เพื่อความต่อเนื่อง

พ่อคมเพชร บุญประคม ใช้วิธีการย่าง ตอกเส้น แล้วแนะนำให้ผู้ป่วยกินยาสมุนไพร โดยส่วนมากพ่อคมเพชรจะไปหาคนไข้ และรักษาร่วมกันกับพ่อवल

หมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์ ใช้วิธีการนวดกดจุด ประคบสมุนไพร แล้วส่งต่อให้บิดาซึ่งเป็นหมอดูธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) แล้วปรุงยาธาตุ (สมุนไพรตำรับ) ให้กับผู้ป่วย เพราะมีความเชื่อว่าการเสียดูดทำให้ธาตุเสื่อม โดยจะใช้วิธีการนัดหมายให้ผู้ป่วยให้มาหาที่บ้านหรือไปหาผู้ป่วยที่บ้านเอง แล้วแต่พิจารณา

หมอ เมปัญญา ใช้วิธีการนวด ย่าง อบสมุนไพร แล้วได้รับการส่งต่อคนไข้ให้มานวด หรือกินยาสมุนไพรจากพ่อवलสละม่วง และพ่อคมเพชร บุญประคม

3. การให้ความสำคัญกับเรื่องจิตใจ และครอบครัว โดยการเขียนเขียนให้คำปรึกษาและแนะนำ การให้ความเชื่อมั่น และการให้กำลังใจกับผู้ป่วย เพราะความเชื่อและศรัทธาของผู้ป่วยสำคัญ หากผู้ป่วยอยากหาย ก็จะพร้อมที่จะต่อสู้ไปด้วยกันกับหมอ

4. หมอเมืองเป็นส่วนปรับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ต่อความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เพราะจุดเริ่มต้นของการรักษาผู้ป่วยคือกำลังใจของตัวผู้ป่วย ซึ่งจะเกิดขึ้นได้จากคนรอบข้างคอยช่วยเหลือเกื้อกูล และให้กำลังใจอย่างห่วงใยเสมอ

5. คำแนะนำเรื่อง อาหารการกิน เช่น

- ไม่กินอาหารรสชาติหวาน หรือมันมาก ผลไม้เช่น ขนุนสุกไม่ให้กิน
- พยายามงดเนื้อสัตว์ อาหารทะเล เพราะอาจทำให้ระบายนยาก หรืออาจทำให้ปวด
- พืชผักบางชนิดไม่ควรกินมากนัก เช่น ชะอม ทุเรียน เพราะกลัวเป็นโรคเบาหวาน
- อาหารรสจัด เผ็ดจัดไม่ควรกิน

อาหารที่ควรกิน คือ “กินปลาเป็นหลัก กินผักเป็นยา กินผลไม้เป็นประจำ ออกกำลังกายเสมอ ทำให้สุขภาพแข็งแรง อนามัยสมบูรณ์”

6. ควรออกกำลังกายอย่างต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ โดยสามารถทำเองอย่างง่าย ๆ เช่น การใช้เก้าอี้เป็นที่ยึดบิดเส้นยืดสาย ผีกเดิน ผีกเคลื่อนไหว โดยต้องอาศัยความขยันและอดทนของผู้ป่วยเป็นตัวสำคัญ รวมทั้งการให้การช่วยเหลือกับคนในครอบครัว

7. การถ่ายทอดความรู้ขณะทำการรักษา ให้ความรู้กับผู้ป่วยและเครือญาติในครอบครัว ในการดูแลสุขภาพและป้องกัน ไปด้วย เช่น อาหารควรทำให้ผู้ป่วยอย่างไร ควรช่วยเหลือประคอง ผีกการออกกำลังกายอย่างไร รวมทั้งไม่วางเชือก หรือมีดไว้ใกล้ ๆ ผู้ป่วย เพราะอาจเป็นสิ่งที่ล่อแหลมสำหรับผู้ป่วยในยามที่ผู้ป่วยหือแท้ได้

ในกระบวนการรักษาของหมอเมืองนั้นไม่ได้เน้นเพียงแต่การรักษา เนื่องด้วยหมอส่วนใหญ่มีความตั้งใจให้ผู้ป่วย “หายจากการเจ็บป่วย โดยไม่หวังผลตอบแทน” การรักษาจึงไม่ได้ถูกแยกส่วนจากการถ่ายทอดความรู้โดยธรรมชาติ และไม่ได้ถูกแยกออกจากวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ ดังที่เห็นได้จาก อาหาร และสมุนไพร ก็ยังมองหาในพื้นที่ในชุมชน แต่ก็มีบ้างที่ต้องซื้อหาสมุนไพรตามร้านขายยา เพราะสมุนไพรเริ่มขาดแคลน “การพึ่งตนเอง” เป็นเรื่องที่จะต้องทำให้ได้ต่อไป ไม่ว่าผู้ป่วยหรือหมอดด้วยกัน ประเด็นที่พบก็คือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องที่ทำให้สามารถนำองค์ความรู้มาใช้ได้จริงเช่นกัน

เมื่อกระบวนการเชี่ยวชาญรักษาผ่านพ้นไปได้สักระยะ ความต่อเนื่องในการรักษาย่อมทิ้งระยะห่างออกไป กรณีพอสม ทิพย์หอม จะอธิบายหรือบอกเล่าสู่กันฟังในเรื่องของการดูแลตนเองกับผู้ป่วย กับคนในครอบครัว เช่น สมุนไพรที่ควรกิน หาได้ในชุมชนโดยไม่ต้องซื้อ เพื่อที่ผู้ป่วยจะสามารถจะจัดการสุขภาพตัวเองได้ โดยไม่ต้องรอหมอ ที่สำคัญการส่งเสริมสุขภาพในอนาคตเป็นเรื่องที่บุคคลควรกระทำด้วยตนเอง

รวมทั้งหมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ์ หมออุ เมปัญญาหา พ่อคมเพชร บุญประคม พ่อฉนวน สละม่วง ล้วนมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ป่วยโดยตลอด เพียงแต่การถ่ายทอดความรู้นั้นผ่านการ พุดคุย ผ่านความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าความรู้นั้นจะไม่ได้ถูกถ่ายทอดออกมาทั้งหมด ก็เนื่องด้วย มีข้อจำกัดด้วยปัจจัยหลายอย่าง อีกทั้งความรู้มิได้ถูกถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าเพียงอย่างเดียว แต่ถูก ถ่ายทอดจากการปฏิบัติจริงเป็นส่วนใหญ่ และการปฏิบัตินั้นก็ล้วนแฝงอยู่ในวิถีชีวิต

8. ความต่อเนื่องในการรักษา โดยอาศัยความมุ่งมั่นที่จะให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วย

9. การส่งต่อคนไข้ หมอบางพื้นบ้านมีการยอมรับว่าไม่ได้ประสบความสำเร็จในการรักษา เสียทุกคน หากตนเองรักษาไม่ได้ หรือตนเองไม่มียา จึงจะส่งต่อให้กับหมอในเครือข่ายอีกที

กรณีในการรักษาของพ่อฉนวนนั้น เนื่องจากพ่อฉนวนมีลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมากและมีอายุ มาก อีกทั้งมีประสบการณ์การทำงานร่วมกันกับหมอเมืองในหลาย ๆ กลุ่ม พ่อฉนวนจึงมักมีการ รักษาพร้อมกับหมอคนอื่น เช่น พ่อคมเพชร บุญประคม หรือคนอื่น ๆ เมื่อทำการรักษาในวิธีการ รักษาแบบพ่อฉนวนแล้ว พ่อฉนวนมักจะส่งต่อคนไข้ให้กับหมอคนอื่น ๆ ในเครือข่าย เช่นหมอ อุ เมปัญญา เพื่อไปกินยาสมุนไพร เพราะพ่อฉนวนไม่ได้ผลิตยาสมุนไพร แต่มีความรู้เรื่องสมุนไพร และเห็นว่าผู้ป่วยมีความจำเป็นต้องรักษาหลายวิธีควบคู่กันไป

10. การเยียวยาครอบครัว และชุมชน

นอกจากนี้ยังพบว่านอกจากหมอเมืองจะทำหน้าที่รักษาโรคภัยไข้เจ็บ โดยทั้งกายภาพ และยา ใจกับผู้ป่วยแล้ว หมอเมืองบางส่วนยังมีการเยียวยาสังคมกับคนในหมู่บ้าน ยังมีบทบาทที่สำคัญอีก ประการหนึ่งคือ เป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวผู้ป่วย และคนในหมู่บ้าน

โดยให้กำลังใจทั้งญาติและคนไข้ไปพร้อม ๆ กัน หมอเมืองยังมีบทบาทในการเป็นผู้มี คุณธรรมที่ควรเชื่อถือและเชื่อฟัง ในการคลี่คลายและแก้ปัญหาภายในครอบครัว ภายในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นบทบาทในการเชื่อมสายใยสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ส่วนหนึ่งของการรักษาที่มีประสิทธิผลเพราะหมอเองมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ใกล้เคียง กับคนในชุมชน จึงทำให้มีความเข้าใจอกเข้าใจและสื่อสารกับผู้ป่วยได้ดีและเป็นกันเอง เป็นส่วน หนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนยังมีความต้องการการรักษาแบบนี้ และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยมี กำลังใจ จนสามารถรับการรักษาและฟื้นฟูตัวเองได้อย่างดี เพราะวิธีการรักษาแบบพื้นบ้านไม่ใช่ การรักษาคนเจ็บป่วยให้หายเพียงประการเดียว แต่ยังมีการรักษาใจ สังคม ควบคู่กันไป

ตัวอย่างกรณีศึกษาผู้ป่วยที่มารักษากับหมอเมืองในเครือข่าย

โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลมาก่อน แต่ค่าใช้จ่ายอาจสูง เกินไป ทำให้การรักษาไม่ต่อเนื่อง ห่างไกลครอบครัว ทำให้ไม่เกิดผลเป็นที่พึงพอใจ จึงหันมาหา หมอเมืองโดยผ่านครอบครัว เครือญาติในชุมชน หรือการแนะนำบอกต่อ ๆ กันไป โดยผู้ป่วยที่มา

รักษากับหมอเมืองแต่ละคนนั้น ได้รับการรักษาตามเทคนิคและวิธีที่แตกต่างกัน แต่มีความต่อเนื่องในการรักษากับหมอเมืองอย่างมาก

มีอาชีพทำไร่ ทำนา ภรรยาชื่อ นางศรีทอง ที่เขียน เป็นอัมพฤกษ์-อัมพาต ตั้งแต่ปี 2548 ตอนอายุ 56 ปี มีโรคประจำตัว คือ โรคความดัน อาการตอนแรก จะไม่รู้สึกร้าวทางซีกขวา และมีอาการปากเบี้ยว ขณะเป็นความดันโลหิตสูง รักษาที่ ร.พ. แมคคอมิค หมอบอกว่าเป็นโรคเส้นเลือดตีบ มารักษากับพ่อสมประมาณ 1 เดือน ร่างกายก็ตอบสนองสามารถเคลื่อนไหวได้ ทำกายภาพบำบัดจาก ร.พ. แม่ออน 10 วัน/1 ครั้ง นวดวันละ 1 ชั่วโมง

พ่อสมใช้วิธีการนวดในการรักษาครั้งแรกแล้วใช้ลูกประคบเข้ามาช่วย และให้กินยาต้ม และพูดให้กำลังใจ “ไม่ต้องคิดมาก” เพราะจะทำให้เกิดความเครียด ก็สามารถเดินได้ แต่ต้องใช้เก้าอี้ช่วยด้วย

การติดต่อมารักษากับพ่อสมนั้น ลูกเขยเป็นคนติดต่อและแนะนำให้ และเป็นคนพาไปรักษา ซึ่งได้ยินจากคนในหมู่บ้านเขาพูดกัน

ปัจจุบันยังกินยาโรงพยาบาล การรักษาจากโรงพยาบาลเสียเงินประมาณ 40,000 บาท 2 เดือนไปเอายา 1 ครั้ง ตอนเย็นจะทำกายภาพบำบัด ภรรยาก็เป็นคนดูแลช่วยพยุง บิบนวดให้ และชาวบ้านก็มาเยี่ยมพูดให้กำลังใจ จึงทำให้คนไข้รู้สึกสบายใจ

วิธีการรักษาของพ่อสม

1. การนวด
2. กินยาต้ม
3. สอนวิธีออกกำลังกาย

นายเฉลิม บุญญรัตน์

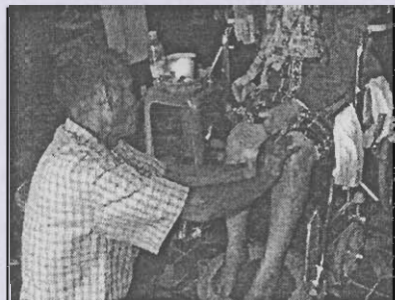

อายุ 49 ปี ภรรยาชื่อ นางบังเงา บุญญรัตน์ มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ปลูกข้าวโพด วันที่ 11 สิงหาคม 2548 ตอนนั้นอายุ 48 ปี เป็นโรคเส้นเลือดฝอยแตกไปรักษาที่โรงพยาบาลนครพิงค์ เกิดอาการเดินเซ ปากเบี้ยวและวูบ (เป็นช็อกขวา) พูดไม่ค่อยชัด ไม่ค่อยรู้รสชาติอาหาร ไปโรงพยาบาลแล้วจึงรู้ว่าเป็นโรคความดันโลหิตสูง ชาวบ้านแนะนำให้ไปรักที่พ่อสม รักษาที่พ่อสมประมาณ 1 เดือนกว่า รู้สึกว่าอาการดีขึ้น ขณะรักษาที่พ่อสมกินยาโรงพยาบาลด้วย

ขณะรักษาตัวมีภรรยาเป็นคนดูแล ช่วยพยุงให้ความช่วยเหลือและชาวบ้านใกล้เคียงก็ช่วยดูแล มาเยี่ยมและพูดให้กำลังใจ

วิธีการรักษาของพ่อสม

4. การนวด
5. กินยาต้ม
6. สอนวิธีออกกำลังกาย
7. ให้กำลังใจ

ผู้ป่วย ที่มารักษากับพ่อสม นั้น ได้ผ่านการรักษาที่โรงพยาบาลมาแล้ว และอาการไม่ดีขึ้น กลับมาอยู่ที่บ้านเกิดอาการเดินไม่ได้ การที่มาเลือกรักษากับพ่อสมนั้น เป็นเพราะชุมชนอยู่ในละแวกไม่ไกลกันมากนัก ถึงแม้จะอยู่คนละหมู่บ้าน เครือญาติหรือคนในชุมชนจึงแนะนำให้มา

รักษากับพ่อสม เพราะเคยได้ยินชื่อเสียงของพ่อสม ผู้ป่วยต่างรู้สึกท้อแท้ แต่ก็มีความเชื่อมั่นว่าจะหาย ต่างได้รับกำลังใจและวิธีการรักษาจากพ่อสมเป็นอย่างดี อีกทั้งภรรยาที่ช่วยกันดูแล

ประสบการณ์การรักษาของหมอ เมปัญญา

จากกิจกรรมการดูแลสุขภาพแบบสัจจกร และเวทีช่วงผลยาของหมอเมือง ทำให้มีผู้ป่วยจากนอกชุมชนที่เป็นอัมพฤกษ์ ได้เดินทางมารับการรักษา ซึ่งหมอ เมปัญญาได้มีบทบาทต่อการรักษาได้เจอผู้ป่วย หลังจากนั้นผู้ป่วยอาจจะติดตามหรือตามไปที่บ้านหมอเมือง นอกจากนี้หมอยังรักษาคคนในชุมชนแถวบ้านดังนี้

ยายสุข อายุประมาณ 64 ปี อยู่บ้านหนองบัว เป็นอัมพฤกษ์-อัมพาต ตอนแรกต้องอุ้มขึ้นเขี้ยว แต่เดี๋ยวนี้ใช้ไม้เท้าได้แล้ว มาอ้าง อบสมุนไพร ยาจีน แต่ไม่ได้กินยา ระยะเวลาเป็นประมาณ 1 ½ เดือน

อาการ เป็นตึง เป็นคั่ง อ่อนเพลีย ชา เป็นขาข้างซ้าย

วิธีการรักษา ช่วงที่เครือข่ายหมอเมืองไปดูดูแลสุขภาพสัจจกรในชุมชนบ้านหนองบัว อ.หางดง ยายสุขได้ไปอ้างกับพ่อคมเพชร (ประมาณเดือนมีนาคม) แล้วพ่อคมเพชรก็แนะนำให้ไปอ้างต่อที่บ้านหมออีก 1 ครั้ง ใช้ดูประคบอีก 1 ครั้ง ปรากฏว่าอาการดีขึ้น แต่ไม่ได้ให้ยา กิน เคนได้แต่ใช้ไม้เท้า เมื่อยายสุขมาบิบนวดก็จะดีขึ้น เขาขอให้ไปหาที่บ้าน แต่ตอนนั้นเราไม่มีเวลา ยายสุขอายุ 59 บาท

ยายฟอง อายุประมาณ 67 ปี มีอาการปวดเฉว ปวดขา ปวดหัวเข่า หน้าแข็ง ลงมาถึงเท้า ตอนแรกใช้ไม้เท้า ไปอ้างตอนไปนวดสัจจกรที่เทศบาลหนองตอง อ้างวันแรกดีขึ้น มาซ้ำอีกวันก็ดี ตอนหลังไม่ได้ใช้ไม้เท้าแล้ว มารักษา 3 ครั้ง ชันครูครั้งละ 59 บาท

คุณกมลภพ ได้รับการรักษาจากพ่อนวล สละม่วง โดยรักษาร่วมกันกับพ่อคมเพชร บุญประคมเป็นรูมาติกส์-รูมาตอยด์ พ่อนวลว่าเป็นโป่ง ไปรักษามาแล้วหลายจังหวัดก็ไม่หาย มาอ้าง

ข้าง มาเช็ดแห้งกับฟ่อ ดอกเส้นกับฟ่อคมเพชร รักษาได้ประมาณ 1 เดือนกว่า ตอนมารักษาต้อง
อุ้มขึ้นอุ้มลง เวลาขับรถต้องใช้มือยกเท้าเหยียบเบรค เวลาลงรถต้องอุ้มลงจากรถ แต่ตอนนี้เดินได้แล้ว

เมื่อก่อนคุณกมลภพเป็นอดีตข้าราชการ ค้มเหล้ามากเพราะคิดว่าถ้าค้มแล้วจะทำให้หาย
ปวด แต่พอกินหนักเข้าจึงเดินไม่ได้

วิธีการรักษา

1. ย่ำข้าง
2. เช็ด-แหก
3. ดอกเส้น
4. ฟอกขี้ผึ้ง
5. นวดน้ำมัน

รักษาต่อเนื่อง 10 กว่าวัน หลังจากนั้นรักษาเป็นระยะ ๆ

คุณกมลภพบอกกับเพื่อนว่า ที่มาหาหมอเมือง เพราะไปหาหมอโรงพยาบาลรามาธิบดี
หมอนั่นบอกว่าไม่มีทางหาย นอกจากจะกินยาแก้ปวดตามอาการถึงจะเบาลง ตอนหลังก็กินเจ
ซึ่งถ้าไม่กินเจจะรักษายากกว่านี้ เพื่อนยังนำยาสมุนไพรของหมอบุญ และหมอมู ไปให้คุณกมล
ภพค้มกินด้วย ซึ่งเป็นยาประเภทระบาย ยาระบายโหล่งแจ้งลงขา เพื่อนพิจารณาแล้วจึงไปเอายา
ของหมอบุญและหมอมูมาให้คุณกมลภพ

นายวิจิต ผานิตย์ ได้รับการรักษาจากฟ่อคมเพชร บุญประคม อายุประมาณ 40 ปี เป็น
ท่อนล่าง ต้องใช้ท่อนบนช่วยลากขาไป (ใช้วอร์คเกอร์) อยู่ ๆ ก็เป็น จึงไปโรงพยาบาลเซ็นทรัล ไป
นวดก็ไม่ดีขึ้น จึงมาเรียกให้ฟ่อคมเพชรไปย่ำข้าง 2 ครั้ง และกินยาต้ม ตอนนีดีขึ้นแล้ว และนาย
วิจิตก็เป็นคนบอกต่อกับคนที่ป่วยโรคนี้ และไม่รู้จักหมอเมือง ให้มารู้จักหมอเมือง

เทคนิควิธีการที่หมอเมืองในเครือข่ายนำมารักษา

1. ย่ำข้าง

เป็นวิธีการรักษาแบบหนึ่ง สำหรับคนที่เป็นโป่ง หรือถูกผีเข้าสิงสู่ เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต
เจ็บท้องลม(ลมในท้อง) ปวดกล้ามเนื้อ ปวดขา เจ็บเอว

ผู้ที่ป่วยเป็นโรคเหล่านี้ ห้ามย่ำข้าง

1. โรคหัวใจ
2. โรคมะเร็ง
3. โรคหืด
4. โรคปอด
5. ผู้หญิงที่กำลัง

ตั้งครรภ์

ขั้นตั้ง

1. หมาก 1 หัว เทียนเล่มเฟื่อง 1 เล่ม
2. พลุ 1 มัด ดอกไม้ขาว 8 ดอก

3. เทียนเล่มน้อย 8 คู่ เหล้า 1 ขวด
4. เทียนเล่มบาท 1 เล่ม
5. เงินจำนวน 72 บาท 25 สตางค์(ค่าขันตั้ง อาจจะแตกต่างกันไปในหมอมืองแต่ละคน)

อุปกรณ์ ขาง เตาอังโล่ ขันใส่น้ำปูเลข(เปาตาฮาใส่) สาค(เสื่อ) เหล้าหรือน้ำมันงา

วิธีการ ผู้ป่วยนอนบนสาค หลังจากนั้นหมอมืองจะยกชันครุ เอาเหล้าหรือน้ำมันงาทาฝ่าเท้าแล้วจุ่มน้ำปูเลข แล้วขยับขางร้อน หลังจากนั้นนำไปเหยียบบริเวณที่ผู้ป่วยปวด ทำซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้ง จนผู้ป่วยรู้สึกผ่อนคลาย เมื่อเหยียบเสร็จแล้วเอาใบขางลงไปแช่น้ำปูเลข แล้วเอาน้ำปูเลขลูบตามร่างกายของผู้ป่วย

2. ประคบสมุนไพร

ส่วนประกอบลูกประคบ

ไพล	จำนวน 500 กรัม	สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย, ลดอาการอักเสบ
ขมิ้นชัน	จำนวน 100 กรัม	สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง
ผิวมะกรูด	จำนวน 100 กรัม	สรรพคุณ แก้ลมวิงเวียน
ตะไคร้บ้าน	จำนวน 200 กรัม	สรรพคุณ แต่งกลิ่น
ใบมะขาม	จำนวน 100 กรัม	สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง
ใบส้มป่อย	จำนวน 50 กรัม	สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง
เกลือ	จำนวน 60 กรัม	สรรพคุณ ช่วยรักษาและพาความร้อน
พิมเสน,การบูร	จำนวน 60 กรัม	สรรพคุณ แต่งกลิ่น, แก้หวัด, บำรุงหัวใจ

วิธีการเตรียม

1. ล้างสมุนไพรให้สะอาด หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ โขลกพอแหลก
2. ใส่เกลือ พิมเสน การบูร คลุกให้เข้ากัน แบ่งเป็น 3 ส่วน
3. นำสมุนไพรทั้งหมดมาใส่ผ้า ห่อเป็นลูกประคบรัดด้วยเชือกให้แน่น
4. นำลูกประคบไปนึ่งไอน้ำให้ร้อน
5. นำไปประคบตามที่ต้องการ

ประโยชน์

1. บรรเทาอาการปวดเมื่อย
2. ลดอาการอักเสบของกล้ามเนื้อ เนื้อข้อต่อและหลัง
3. ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ
4. ช่วยให้กล้ามเนื้อ พังผืด ยืดตัวออก

5. ลดอาการติดขัดของข้อต่อ
6. ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิต

3. เช็ด-ແກ

- ◆ มีดหมอ ทำจาก
 1. งาช้างสะเด็น (งาช้างที่จัดไม้แล้วหักหลุดออก)
 2. เขาควายตายฟ้าผ่า
 3. ไม้ฟ้าผ่าสะเด็นปักต้น
 4. ไม้เก็ด
 5. ดองฟ้าผ่า
 6. ลิ่นเยื่อง (เลียงผา)
 7. เสียมหิน
 8. แข้งกวาง แข้งฟาน

หมายเหตุ อันดับ 1-5 ใช้ແກພິແກຜີ อันดับ 6 ใช้ເຈັດພິເລືອດ อันดับ 7-8 ใช้ເຈັດພິໂປ່ງ

หากลูกเงินสามารถใช้ใบปูเลย (ไพล) ใบปู้ (พลู) หรือใบมะนาวแทนได้

- ◆ น้ำปูเลย (ไพล) ปูเลยเสก ແກພິພິ ແກພິຍາหรือນ້ຳສັມປ້ອຍ ແກພິລິງ

วัตถุประสงค์ ແກ່ພິພິ ແກ່ເຈັບ ປວດຂ້ອ ປວດກະດູກ ປວດແບບຫາສາເຫດໄດ້ ໂດນຂອງ ໂດນຜີ

ໂດນຂ້ອ (ຂ້ວງ່ານ ຂ້ອຜີ ຂ້ອກນ ອາການຄ້າຍ ໆ ກັນ ຄືປວດດິນມື້ອຸ່ນ(ປວດຈຸນກໍາມື້ອ
ໄດ້) ຄູກມັງດັກ (ເປັນອາການປວດຈາກພິພິໜຶ່ງຫຼືຈາກການກິນອາຫານແສງ)

กรรมวิธี ກິນນ້ຳມັນດໍ ເຈັດ ແກ (ເອາມີດໝອລູບ ກຣິດໄປຕາມຮ່າງກາຍ ມີດໝອໄມ່ຄມ) ດ້ວຍວ່າ
ຄາດາດລອດເວລາ ເຈັດແກ ໃຊ້ເວລາປະມານ 5 -10 ນາທີ

เงื่อนไขผู้รับการรักษา ດ້ວຍໄມ່ດຶ່ມສຸຣາມາ

ດ້ວຍເຂື່ອຟັງໝອ

ໄມ່ອາຍໝອ

เงื่อนไขผู้สืบทอด ດ້ວຍມີສັງຈະຕໍ່ກູບາອາຈາຍ໌

ດ້ວຍໄປຢູ່ກຸ່ມກັບກູ

ດ້ວຍໄມ່ໂລກ

ຄືອສິລ

ມີຈັນກູ

หมายเหตุ หมอเมืองบางคน กล่าวว่า การเช็ดและແກ້นั้น มีวิธีการและรักษาความเจ็บป่วยเหมือนกัน เพียงแต่การเช็ดคือการใช้ใบไม้ถูบลลงมา แต่การແກ້นั้นคือการใช้อวัยวะของสัตว์แทนใบไม้

4. วิธีการรักษาโรคอัมพาตด้วยการนวดกดจุดต่างๆ

เป็นการนวดเส้นทั่วไป ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในร่างกาย ซึ่งผู้ป่วยอาจทำคู่กันไปกับการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน หรือบางทีทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ก็หมดทางที่จะให้การรักษาได้ การเกิดโรคอาจเกิดเมื่ออวัยวะในร่างกายเกิดการผิดปกติขึ้น เช่น มีอาการเมื่อย ขบ ซา หรือระบบประสาทกดทับ ขาดความรู้สึก ผู้นวดอาจใช้มือบีบหรือกด ที่อวัยวะของผู้ป่วย ถ้าจะเหยียบก็ต้องระวัง ถ้าหากตรงที่เหยียบเป็นจุดอ่อน หรือจุดอันตราย อาจมีการเจ็บปวด ต้องใช้รองเท้าเหยียบเพื่อผ่อนคลายความเจ็บปวด แต่ถ้าตรงที่จะเหยียบเป็นจุดที่ต้องการกดให้นาน 2 - 3 นาที เพื่อกระตุ้นประสาท เช่น ตรงช่องท้อง อาจใช้สันเท้าเหยียบหรือใช้มือก็ได้ บางทีอาจเปลี่ยนเป็นข้อศอกกด ก็เป็นวิธีการส่วนหนึ่งของการนวด

วิธีการนวดที่ถูกต้อง อยู่ตรงที่การบีบหรือกดหรือคลึงตรงอวัยวะของผู้ถูกนวดส่วนใดส่วนหนึ่งให้นิ่งและนาน เพื่อกระตุ้นเตือนระบบการเดินของโลหิต เตือนความรู้สึกของระบบประสาท ให้ฟื้นคืนตัวมาทำให้โลหิตฉีดไปเลี้ยงบริเวณที่เจ็บป่วยได้ดีขึ้น อาการปวดเมื่อยหรือก็อาจหายได้โดยเฉียบพลัน ผู้นวดจะต้องใช้วิธีแบบละมุนละไม นึกนิ่งและนานพอสมควร จึงจะกระตุ้นเตือนระบบประสาท หรือระบบทางเดินของโลหิตได้ดี การนวดเราต้องนวดบ่อยๆ นวดไปเรื่อยๆ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าผู้ป่วยได้ไปทำการรักษาที่แพทย์แผนปัจจุบัน เพราะจุดมุ่งหมายอยู่ที่ว่าจะทำอะไร จะแก้ไขอย่างไร จะมีวิธีใด สามารถพิชิต ทำลาย ขับไล่ โรคที่กำลังเบียดเบียนสังขาร ร่างกาย ให้ได้รับความเจ็บปวด ทรมานอยู่ในขณะนั้น ให้ทุเลาเบาบาง เหือดหายไปได้เป็นสิ่งสำคัญ พึงสังเกต ศึกษา จดจำจุดต่างๆ ในร่างกายที่จะนวด ให้ทุเลาเบาบางหรือหายไป

ในการรักษาอัมพาตนอกจาก นวด กด บีบ เหยียบ ฯลฯ อาจต้องรับประทานยาประกอบเช่น ยาปรับธาตุ(คุณภาพ) ยารักษาอัมพาต (บอกให้ละเอียด ปั่นเป็นลูกกลอน กินเช้า - เย็น นอกจากจากนั้นใช้แม่ธรรมชาติรักษา คือการขูดหลุมสี่เหลี่ยมสี่ประมาณให้ผู้ป่วยห้อยเท้าลงไปวางเท้ากับหลุม และนำมือที่ผู้ป่วยวางบนปากหลุม ให้แร่ธาตุในดินได้ดูดฝ่าเท้า และฝ่ามือผู้ป่วย ประมาณครึ่งชั่วโมง ก็จะเป็นการช่วยรักษาอีกทางหนึ่ง

สำหรับเวลาในการนวด กด ถ้าจะนวด กด บริเวณท้อง ควรทำเวลาเช้าก่อนรับประทาน หรือเย็นก่อนรับประทานอาหารเย็น นับเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุด ไม่ควรนวด กด บริเวณท้อง หลังรับประทานอาหาร ผ่านไปไม่ถึง 6 ชั่วโมง (เว้นกรณีที่เป็นจริงๆ) ส่วนการนวด กด บริเวณส่วนอื่นของร่างกาย จะใช้เวลาไหนก็สุดแต่จะพิจารณา

การนวด กค อวัยวะของร่างกาย จะได้นำมาแสดงให้ทราบกันทั่วไป การนวดเส้นตามจุดต่างที่สำคัญของร่างกายดังที่นำมาแสดงให้เห็นเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในการนวดเส้นตามร่างกายต่อไป

โดยสรุปกลุ่มผู้ป่วยที่มารักษากับหมอเมืองส่วนใหญ่ อยู่ในชุมชนระแวกเดียวกันกับหมอ หรือได้รับการบอกต่อจากเครือญาติ หรือคนในชุมชน การมารักษาของผู้ป่วยยังขึ้นกับการยอมรับความศรัทธา ต่อการรักษาการแพทย์พื้นบ้าน และพฤติกรรมของผู้ป่วยด้วย เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติตนเอง เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้คนใช้นั้นสามารถรักษาหายหรือไม่หายได้ รวมถึงการให้ความร่วมมือของญาติผู้ป่วย กระบวนการรักษาของหมอเมืองมีลักษณะเป็นองค์รวมควบคู่กันไป ตั้งแต่การเยียวยาจิตใจ กาย และเป็นตัวเชื่อมในการปรับความสัมพันธ์ของเครือญาติ และคนในครอบครัวอีกด้วย

ถ้าหากมองภาพรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าการใช้องค์ความรู้พื้นบ้าน ยังสามารถเยียวยารักษาผู้คนได้อยู่ แต่ย่อมมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างประกอบกันขึ้นมาและส่งผลต่อการดูแลสุขภาพสภาพดังนี้

1. การสื่อสารกันในครอบครัว ชุมชน ด้วยวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทำให้ชุมชนมีโอกาสสื่อสารแนะนำบอกต่อกันได้สูง และนำไปสู่การบอกต่อกับคนละแวกใกล้เคียงหรือคนภายนอกชุมชนได้ ทำให้มีทางเลือกในการกลับมาดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน

2. ในส่วนของป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นการออกกำลังกายแบบต่าง ๆ เช่น รำมวยจีน ฟ้อนเจิง ทำให้ลดการเสี่ยงต่อการเป็นโรคเหล่านี้ และเป็นการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเกิดโรคภัยต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เพราะการรำมวยจีน มีเรื่องระบบหายใจ ในเรื่องของหายใจเข้า-ออก ตามจังหวะของท่าแต่ละท่า แต่ละชุด มี 18 ท่า ลำทั้ง 2 ชุด (ประมาณ 1 ชั่วโมง เรียกว่า ไทจีชั่ง และมีลำไม้พองแม่บุญมี มี 11 ท่า (ใช้เวลา 10 นาที) และรำฟ้อนเจิงต่อ (ประมาณ 15 นาที) นำมาประยุกต์เพื่อการออกกำลังกาย

3. ความศรัทธาของผู้ป่วย หรือเครือญาติที่มีต่อหมอเมือง และความเชื่อมั่นต่อแนวทางการรักษาแบบพื้นบ้าน เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การรักษาก้าวต่อไปข้างหน้าได้

4. ความต่อเนื่องต่อการได้มีโอกาสรับการรักษาที่หมอเมือง และหมอเมืองเองก็มีความเอาใจใส่เฝ้าติดตาม และมุ่งหวังที่จะให้ผู้ป่วยหายจากการเจ็บป่วยโดยไม่หวังผลตอบแทน

5. กระบวนการรักษาของหมอเมือง ตั้งแต่การให้กำลังใจ การใช้สมุนไพร การใช้มนต์ คาถาปลุกเสก และใช้หลายวิธีผสมผสาน รวมถึงการให้กำลังใจและความรู้กับเครือญาติของผู้ป่วยอีกด้วย

6. ครอบครัว เครือญาติ ให้ความร่วมมือ และคอยช่วยเหลือ มีส่วนสำคัญในการให้กำลังใจกับผู้ป่วยอย่างยิ่ง ทำให้ผู้ป่วยมีโอกาสฟื้นฟู มีพลังชีวิตที่จะลุกขึ้นสู้

7. อาหารการกินเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะหมอมือเมืองให้ความสำคัญกับเรื่องอาหารแสดง เช่น อาหารสัจจ อาหารของหมักของคอง เนื้อสัตว์บางชนิด รวมถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

8. นอกจากการรักษา อาหาร ออกกำลังกาย ปั่นจักรยาน สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญที่เห็นได้ อย่างชัดเจน หากอากาศดี บริสุทธิ์ ปลอดภัย อาหารปลอดภัย ยิ่งเป็นสิ่งที่เสริมต่อการรักษา เพราะบางคนใช้วิธีการรักษาเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่ดีขึ้น แต่หากรักษาและจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี ก็ส่งผล ดังตัวอย่างผู้ป่วยหลายคนต้องนอนที่โรงพยาบาลเพียงอย่างเดียว สู้กลับมาอยู่บ้านที่พร้อม หน้าพร้อมตา และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สภาพจิตใจของผู้ป่วยก็แตกต่างกัน

การจัดการความรู้ร่วมกันของเครือข่ายหมอมือเมือง

เนื่องจากเครือข่ายหมอมือเมืองมีทั้งหมอมือที่มีประสบการณ์ในการรักษาอัมพฤกษ์-อัมพาต และรวมทั้งหมอมือที่ไม่มีประสบการณ์ในการรักษา ซึ่งไม่ใช่เป็นเพราะหมอมือไม่มีความรู้ แต่เป็นเพราะ ขุมชนของแต่ละคนนั้นอาจมีการเจ็บป่วยมาคน้อยต่างกัน แต่ประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพไม่ว่า จะเป็นโรคใดก็ตาม หมอมือเมืองให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างน้อยก็เรื่องประสบการณ์ โดยมีกระบวนการร่วมกันดังนี้

1. การแลกเปลี่ยนระหว่างหมอมือที่มีประสบการณ์การรักษาด้วยกัน

นอกจากหมอมือเมืองจะทำการดูแลสุขภาพผู้ป่วยแล้ว หมอมือเมืองยังให้ความสำคัญต่อการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพราะสถานการณ์การเจ็บป่วยที่ไม่เคยหยุดนิ่ง อีกทั้งมองเห็น ความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ได้จริง การปรึกษาหารือ การส่งต่อคนไข้ หรือการที่มีเวที ต่าง ๆ ทำให้หมอมือเมืองเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติและสามารถจะประยุกต์หรือหยิบความรู้ไป ใช้ตามความต้องการของแต่ละคนโดยที่ผ่านมามีเวทีต่าง ๆ เปิดโอกาสได้เรียนรู้ เช่น การสาธิตการ นวด การแลกเปลี่ยนยาสมุนไพร การเล่าเรื่องราวประสบการณ์ในการรักษาสู่กันฟัง นำไปสู่การส่ง ต่อคนไข้ของหมอมือเมืองอีกด้วย

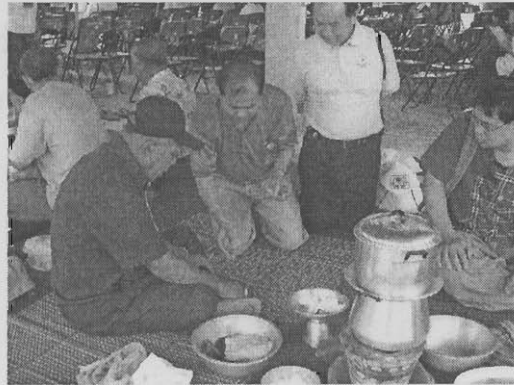

2. การแลกเปลี่ยนระหว่างหมอที่มีประสบการณ์กับหมอที่ไม่มีประสบการณ์

แม้หมอเมืองบางคนไม่มีประสบการณ์ในการรักษาแต่ก็เป็นโอกาสอันดีที่ทำให้มีโอกาสรับรู้ และเรียนรู้ร่วมกันไปด้วย เพราะหมอแต่ละคนยังมีความรู้พอที่จะต่อยอดได้ หมอเมืองหลายคนได้ร่วมเล่าประสบการณ์ และเสนอความคิดเห็นต่อการเยียวยาผู้ป่วยอัมพฤกษ์-อัมพาตได้

3. การถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์ ลูกหา

ในกระบวนการรักษาของหมอเมืองนั้น เนื่องจากความเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นมานาน การส่งต่อกันไป หรือการช่วยกันรักษาจึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น กรณีพ่อนวล สละม่วง ถือว่าเป็นพ่อครูที่มีความเป็นอาวุโส พ่อนวลมักจะกล่าวอยู่เสมอว่าตนเองนั้นอายุมากขึ้นทุกวัน จึงอยากจะถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ลูกหาที่พ่อนวลไว้วางใจไปร่วมรักษากับผู้ป่วยด้วยกัน โดยที่พ่อนวลจะถ่ายทอดวิชาให้ หรือชวนหมอเมืองคนอื่นมาร่วมกันรักษา เพราะหมอส่วนใหญ่จะใช้องค์ความรู้ และเทคนิคผสมผสานกัน เมื่อตนเองไม่ชำนาญอีกด้านหนึ่ง จึงต้องอาศัยหมออีกด้านหนึ่งมารักษาด้วยกัน ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นคือ หมอจูง เมาปัญญา รวมทั้งหมอคนอื่น ๆ ใช้องค์ความรู้เรื่องการย้ายขางไปรักษาผู้ป่วยรายอื่น ๆ ต่อ แต่สิ่งที่พ่อนวลยังเน้นและให้ความสำคัญมากในการถ่ายทอดองค์ความรู้คือ ความสนใจ และคุณธรรมในจิตใจ ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการไตร่ตรอง

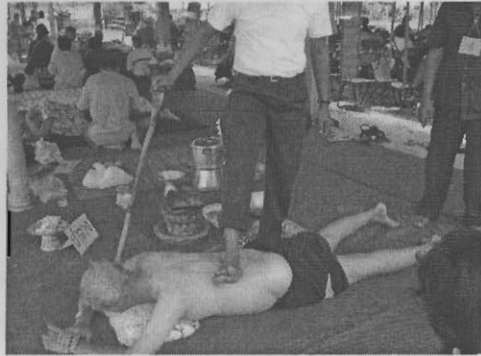

4. การเผยแพร่ความรู้ให้กับบุคคลทั่วไป

1. เวทีช่วงพญา ที่วัดป่าเสร้าน้อย

ถือว่าเป็นเวทีที่ได้นำเสนอองค์ความรู้ภูมิปัญญาในการดูแลผู้ป่วย พบปะแลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างหมอเมือง และหมอเมืองกับผู้ป่วย ซึ่งพบว่าทั้งผู้ป่วยในระดับชุมชน และระดับนอกชุมชน หลายคนได้ติดตามเข้ามา อีกทั้งโดยธรรมชาติแล้วหมอเมืองไม่ได้รักษาโรคอัมพฤกษ์-อัมพาต เพียงอย่างเดียว แต่รักษาโรคที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งอัมพฤกษ์-อัมพาต ก็เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นอย่างถื่นขึ้นในชุมชน ทำให้หมอเมืองมาเริ่มต้นเรียนรู้ ประยุกต์กับความรู้เก่า บวกกับความรู้

สมัยใหม่ เพื่อให้ทันต่อการขยายตัวของชุมชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมอเมือง ผู้ป่วย และครอบครัว และขยายต่อ ๆ ไป เพื่อให้ภูมิปัญญาได้ถูกหยิบมาใช้อย่างเป็นประโยชน์

2. การให้การเรียนรู้โดยการเผยแพร่แก่คนทั่วไป

โดยการจัดกิจกรรมการเผยแพร่วิทยุชุมชน สถานีวิทยุ FM 100 โดยการนำเสนอการพูดคุยระหว่าง หมอเมือง ผู้ป่วย และผู้ดำเนินรายการ หมอเมืองได้แวะเวียนกันไปพูดคุย เปิดโอกาสให้ผู้อื่นซักถาม ทำให้ได้ฝึกฝนและพัฒนา รวมทั้งให้ความรู้แก่คนทั่วไป เช่น หมอจันทร์ฉาย เขตสิทธิ พ่อนวล สละม่วง สำหรับพ่อนวล สละม่วงได้เชิญผู้ป่วยที่อาการเป็นโรครุนาติกส์ รุนาตอยด์ มีอาการมือเท้า บวม ปวดตามข้อ ไม่สามารถเดินได้ รักษาที่โรงพยาบาล สุดท้ายจึงมารักษาที่พ่อนวล ซึ่งถือว่าการเผยแพร่สู่คนทั่วไป ที่มีปัญหาสุขภาพเหมือนกัน แล้วทำให้ค้นหาโอกาสทางเลือกในการรักษาดูแลสุขภาพต่อไป

บทที่ 6

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา พบว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ยังเป็นสิ่งที่สามารถเอื้อยวารักษาผู้คนในชุมชนได้ และไม่ได้มีเทคนิควิธีการเพียงอย่างเดียวหนึ่งตายตัวหากยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ไปพร้อม ๆ กับองค์ประกอบที่สำคัญหลายอย่างซึ่งเป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้ป่วยมีการฟื้นฟูสุขภาพได้ดี ดังนี้

1. ความเข้าใจของครอบครัวและเครือญาติในชุมชน มีส่วนสำคัญต่อการเยียวยาผู้ป่วย เพราะเขาเหล่านั้นคือคนที่ใกล้ชิดผู้ป่วยมากที่สุด
2. สิ่งแวดล้อมในการบำบัดรักษา อาหารธรรมชาติ อากาศที่ดี เป็นปัจจัยต่อการฟื้นฟูร่างกายผู้ป่วย
3. นอกจากนี้การดูแลสุขภาพยังเปิดโอกาสให้ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงด้วยตัวเองไม่ว่าจะตัวผู้ป่วยหรือคนในครอบครัว หรือตัวหมอเมืองเอง ซึ่งหมอเมืองยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเยียวยา รักษา และถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน และคนที่สนใจ เพื่อสืบทอดกระบวนการรักษาโดยใช้ภูมิปัญญาต่อไป เพราะการดูแลสุขภาพผู้ป่วยยังแฝงไปด้วยการเรียนรู้ และผลิตคนใหม่ขึ้นอีกด้วย
4. ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งสมุนไพรสำหรับหมอเมืองเริ่มขาดแคลนอันเนื่องมาจากการเน้นวัตถุมากเกินไป สมุนไพรบางอย่างจำเป็นต้องใช้จึงหายากขึ้นทุกที จึงควรสนับสนุนฟื้นฟู
5. วิถีชีวิตวัฒนธรรมที่เกื้อหนุนกันที่เปลี่ยนไปอาจทำให้การสื่อสาร การดูแลกันในชุมชนน้อยลง และตัวหมอเมืองเองก็ต้องต่อสู้กับการยอมรับการรักษาแบบเดิมของคนในสังคม รวมทั้งรูปแบบวิธีการของหมอเมืองมีการผสมผสานระหว่างความรู้หลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน วิถีชีวิตของหมอเมืองเองก็เปลี่ยนไป เช่น หมอบางคนอาจไม่ได้รักษาคนในชุมชน แต่เน้นภายนอกชุมชนหลังจากที่ภายหลังองค์ความรู้ถูกยอมรับกับคนชั้นกลางมากขึ้น จึงต้องกลับมาพิจารณาว่าหากยังมองเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการแพทย์พื้นบ้าน จึงควรส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน
6. การศึกษาการจัดการความรู้ในระดับบุคคล เป็นงานเชิงลึก ต้องอาศัยเวลา และความเข้าใจที่มากกว่านี้

เอกสารอ้างอิง

1. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2547) ทิศทางและยุทธศาสตร์การสร้างการจัดการองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทย และการแพทย์ทางเลือก. ภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย, กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.
2. ทรงยศ คำชัย. (2541). ผลของการรวมกลุ่มของหมอเมืองต่อการให้บริการด้านสุขภาพ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
3. บุญมาศ สีนุประมา และเจนศิริ จันทรศิริ. (2538). การดำรงอยู่และการปรับตัวของการแพทย์พื้นบ้านในเขตเมืองเชียงใหม่ (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สถาบันการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุข.
4. ประสาท มีแต้ม. (2547). การจัดการความรู้เพื่อความอยู่รอดของมนุษยชาติ จากสงขลาถึงนิวยอร์ก. สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, กรุงเทพฯ.
5. พิเชฐ บัญญัติ. (2548). แนวคิดการจัดการความรู้. การจัดการความรู้เส้นทางความเป็นเลิศทางการพยาบาล.การประชุมวิชาการครั้งที่ 15 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชฯ ,17-18 กุมภาพันธ์ 2548.
6. พิเชฐ อุคมรัตน์. (2548). การจัดการความรู้ให้ได้อย่างยั่งยืน.การจัดการความรู้เส้นทางความเป็นเลิศทางการพยาบาล.การประชุมวิชาการครั้งที่ 15 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชฯ ,17-18 กุมภาพันธ์ 2548.
7. พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ. (2548). การจัดการความรู้ด้วย Communities of Practice. การจัดการความรู้เส้นทางความเป็นเลิศทางการพยาบาล.การประชุมวิชาการครั้งที่ 15 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชฯ ,17-18 กุมภาพันธ์ 2548.
8. ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). การจัดการความรู้ กับการจัดการทางสังคม. ความรู้ต้องถึงกับการจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. กรุงเทพฯ, หน้า 79.
9. ขงศักดิ์ ดันติปัญญ. (2546). เครือข่ายหมอเมืองกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมในระบบสุขภาพไทย. สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
10. ชัยยง เทาประเสริฐ และคณะ. (2537). ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ. สถาบันราชภัฏเชียงราย. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
11. วรพจน์ พุ่มตระกูล. (2541). การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ในบ้านแม่แสง ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
12. อารีวรรณ ทับทอง. (2549). การจัดการความรู้ของหมอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.